

شناسایی و رتبه‌بندی عوامل افزایش مطالبات غیرجاری در بانک‌های دولتی، بانک‌های مشمول اصل ۴۴ و بانک‌های خصوصی در ایران

محمد نوروزی^{۱*}

مهديه اسفندیارپور^۲

رحیم شهسوارپور^۳

چکیده

در اقتصاد هر کشور، نقش بانک‌ها متناسب با ساختار اقتصادی آن نظام تعیین می‌شود و چون اقتصاد ایران پول‌محور و به اصطلاحی بانک‌مدار است، اهمیت بانک‌ها در اقتصاد ایران بسیار متفاوت است. بانک‌ها باید برای پاسخ‌گویی به مأموریت شرکتی، از یک سو و مسئولیت اجتماعی و از سوی دیگر با تغییر ترکیب دارایی‌های خود، این نقش را مؤثرتر کنند. امروزه یکی از مشکلات اساسی بانک‌ها، میزان مطالبات غیرجاری آنهاست. نسبت مطالبات غیرجاری به تسهیلات اعطایی در نظام بانکی، معیاری است که از آن برای سنجش سلامت بانک استفاده می‌شود. مطالبات غیرجاری بانک‌ها، می‌تواند منشأ بسیاری از بحران‌های مالی و پولی در دنیا باشد و برای بانک‌ها، بخش‌های مختلف اقتصادی و در ابعاد وسیع‌تر، برای مردم هر کشوری آثار سوء بسیاری ایجاد کند. بی‌تردید در سال‌های اخیر، مسئله مطالبات غیرجاری، موضوعی است که برای نظام بانکی، به مسئله‌ای حاد تبدیل شده و بروز این بحران در نظام مالی، می‌تواند برای خروج پس‌انداز سپرده‌گذاران از بانک‌ها و در نتیجه، ورشکستگی آنها مؤثر واقع شود. از این رو، دست‌اندرکاران نظام بانکی، به دنبال حل این معضل هستند. در این راستا، نخستین گام برای رفع چنین مشکلی، شناسایی عوامل تأثیرگذار بر افزایش مطالبات غیرجاری و رتبه‌بندی این عوامل است. از این رو، هدف این پژوهش، شناسایی و رتبه‌بندی عوامل اثرگذار بر افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌های دولتی، بانک‌های مشمول اصل ۴۴ و بانک‌های خصوصی در ایران به‌طور تجربی است.

واژه‌های کلیدی: مطالبات غیرجاری، رتبه‌بندی گرت، بانک‌های دولتی، بانک‌های مشمول اصل ۴۴، بانک‌های خصوصی.

طبقه‌بندی JEL: O38, E51, E43, E58, G28 و G21.

۱. کارشناس ارشد، گروه مدیریت بازرگانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران (نویسنده مسئول)؛ m.norozis272@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری، گروه علوم اقتصادی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران؛ esfandiarpoor.mahdiyeh@gmail.com

۳. دانشجوی کارشناس ارشد، گروه حسابداری، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، کهگیلویه و بویر احمد، ایران؛

shahsavarpoorrahim64@yahoo.com

مقدمه

بانک‌ها و مؤسسه‌های مالی واسطه میان پس‌اندازکنندگان و سرمایه‌گذاران بوده و به همین دلیل به‌عنوان کانال اولیه اعتباری در جامعه مطرح هستند. وجود هرگونه مشکلی در سیستم بانکداری باعث بروز مشکلاتی در عرضه منابع پولی و اعتباری در کشور و به‌تبع آن کل اقتصاد می‌شود. به‌دلیل وجود اثر تسری در بخش مالی، به‌خصوص در بخش بانکداری، جلوگیری از انتقال آثار زیان‌بار مشکلات نارسایی‌های بانک‌ها به بخش‌های دیگر اقتصاد از سایر مواردی است که اهمیت نظارت بر بانک‌ها را روشن می‌کند. دلیل دیگری که اهمیت نظارت بر بانک‌ها را روشن می‌کند این است که هرچه سیستم بانکی به‌سمت آزادسازی حرکت کرده و از سیستم دولتی فاصله بگیرد، به‌دلیل از بین رفتن تضمین‌های دولتی و خلق ریسک‌های مختلف توسط سیستم آزادشده، امکان بروز مشکلات و بحران‌های مالی بیشتر خواهد شد. در این شرایط، حساسیت بازار به شرایط جهانی بیشتر شده و هرگونه التهابی در بخش بانکی به بخش مالی و سپس به کل اقتصاد تسری پیدا خواهد کرد. بنابراین با خصوصی‌سازی چهار بانک بزرگ تجاری کشور (صادرات، ملت، تجارت و رفاه) که ۴۲ درصد از کل دارایی‌های شبکه بانکی کشور را تشکیل می‌دهند، قسمت اعظمی از تضمین‌های دولتی در سیستم بانکی به پایان رسیده و امکان بروز بحران‌های مختلف در سیستم بانکی به‌شدت بالا خواهد رفت. برای جلوگیری از هرگونه التهاب در سیستم بانکی کشور که می‌تواند سلامت بخش مالی و کل اقتصاد کشور را تهدید کند، موضوع نظارت و کنترل‌های مختلف اعتباری توسط بانک مرکزی در مرحله قبل و بعد از خصوصی‌سازی بیش از پیش نمایان می‌شود (نادعلی، ۱۳۸۶).

مشکل افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌ها در گذشته که بخش اعظم سیستم بانکی دولتی بود، چندان نمودی نداشت، اما در دو سال اخیر وقتی بانک‌های خصوصی‌شده به‌واسطه ذخایر مورد نیاز برای مطالبات غیرجاری، سودآوری خود را در خطر دیدند، توجه بیشتری به این موضوع معطوف کردند (هاشمی نودهی، ۱۳۹۶). بر اساس آمارهای تقریبی، نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات بانک‌ها، حدود ۲۰ تا ۲۵ درصد است. یعنی ۲۰ تا ۲۵ درصد تسهیلات شبکه بانکی بازگشت به‌موقع ندارد که این موضوع ریسک بالای اعطای تسهیلات در شبکه اقتصاد داخل را نشان می‌دهد (هاشمی نودهی، ۱۳۷۷). روند صعودی و فزاینده مطالبات بانکی طی سال‌های اخیر، به‌غیر از تأثیر وضعیت حاکم بر اقتصاد کلان کشور، از ضعف نظارت و تخصیص ندادن بهینه منابع بانکی حکایت می‌کند که بزرگ‌ترین آسیب آن، کاهش منابع بانکی، حرکت به‌سمت ورشکستگی بانک‌ها، کاهش

توان تولیدی کشور و حتی بحران سیستم بانکی خواهد بود، از این رو، ضرورت بررسی دقیق عامل مؤثر در ایجاد این گونه مطالبات، به منظور جلوگیری از روند رو به رشد آن را آشکار می‌کند. مطابق دستورالعمل طبقه‌بندی دارایی‌های مؤسسه‌های اعتباری، هرگاه بیش از دو ماه از تاریخ سررسید اصل یا اقساط اعتبار اعطایی گذشته باشد، آن دارایی از طبقه دارایی‌های جاری خارج شده و متناسب با وضعیت و دوره سپری شده در طبقات سررسید گذشته، معوق، مشکوک‌الوصول یا سوخت می‌شود (حکیمی‌پور، ۱۳۹۶). با توجه به مشکلات بیان شده، این پژوهش با استفاده از مطالعه تجربی، عوامل مؤثر بر افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌های دولتی، بانک‌های مشمول اصل ۴۴ و بانک‌های خصوصی را شناسایی و رتبه‌بندی کرده است.

مبانی نظری

در سراسر جهان، صنعت بانکداری یکی از ارکان اساسی و بسیار مهم اقتصاد مالی هر کشور به شمار می‌رود و به دلیل ارائه خدمات متنوع مالی و اعتباری، در روند توسعه و رشد اقتصادی کشورها نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند و می‌توان از آن، به عنوان نیروی محرکه اقتصاد یاد کرد. بنابراین، توسعه و بهبود فعالیت‌های بانکی، به ویژه فرایند اعطای تسهیلات، به همراه نظام مالی کارآمد، در توسعه و پیشرفت اقتصاد نقش عمده‌ای خواهد داشت.

یکی از معضلاتی که نظام بانکی کشور با آن روبه‌رو است، مشکلات مربوط به مطالبات سررسید گذشته، معوق، مشکوک‌الوصول و لاوصول بانک‌ها است. روند صعودی و فزاینده مطالبات بانکی طی سال‌های اخیر، به غیر از تأثیر وضعیت حاکم بر اقتصاد کلان کشور، از ضعف نظارت و تخصیص ندادن بهینه منابع بانکی حکایت می‌کند که بزرگ‌ترین آسیب آن، کاهش منابع بانکی، حرکت به سمت ورشکستگی بانک‌ها، کاهش توان تولیدی کشور و حتی بحران سیستم بانکی خواهد بود، از این رو، ضرورت بررسی دقیق عامل مؤثر در ایجاد این گونه مطالبات، به منظور جلوگیری از روند رو به رشد آن را آشکار می‌کند. مطابق دستورالعمل طبقه‌بندی دارایی‌های مؤسسه‌های اعتباری، هرگاه بیش از دو ماه از تاریخ سررسید اصل یا اقساط اعتبار اعطایی گذشته باشد، آن دارایی از طبقه دارایی‌های جاری خارج شده و متناسب با وضعیت و دوره سپری شده در طبقات سررسید گذشته، معوق، مشکوک‌الوصول یا سوخت می‌شود (ابوالحسنی، ۱۳۸۹).

نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات ناخالص، به‌عنوان شاخصی برای سلامت و کارایی سیستم بانکی، از طریق نشان دادن کیفیت دارایی‌های بانک‌ها و محدودیت‌های موجود در سبد دارایی بانک به‌کار می‌رود. این شاخص به‌طور مستقیم، ارتباط این گونه از تسهیلات را با میزان سلامت شبکه بانکی نشان می‌دهد که هرگاه مطالبات بانک از سرمایه بیشتر باشد، با در معرض سوخت قرار گرفتن این مطالبات، سرمایه سوخت می‌شود و بانک وارد عملیات بدون سرمایه خواهد شد. در چنین حالتی، تعهدهای بانک، از محل سپرده‌های جدید پرداخت شده و دارایی‌های بانک، به‌طور شکننده افزایش می‌یابد. شناسایی سود غیرواقعی و پرداخت سود در این حالت، ریسک اعتباری و نقدینگی بانک را افزایش می‌دهد. اغلب، بر مبنای حسابداری تعهدی، به‌زای مطالبات معوق، سود محاسبه می‌شود و بانک آن را به‌عنوان سود محقق شده پرداخت می‌کند که این موضوع، ریسک بانک را افزایش می‌دهد و کیفیت دارایی‌ها در ترازنامه بانک را تضعیف می‌کند. به عبارتی، درآمدی که تحقق آن با تردید مواجه است، در صورت سود و زیان بانک، به‌عنوان عامل مثبت افزایش تلقی شده و بر اساس آن، سهام بانک نیز در بورس تعدیل مثبت می‌پذیرد که این مسئله، برای بخش بانکی و بازار سرمایه، ریسک سیستماتیک ایجاد می‌کند (امین زاده، ۱۳۸۹).

رشد مطالبات غیرجاری شبکه بانکی و ناتوانی بانک‌ها در وصول آن و استمرار وضع فعلی و نبود چاره‌اندیشی در این خصوص را می‌توان یکی از مشکلات بسیار جدی نظام بانکی ایران تعبیر کرد، زیرا شیوع و ادامه این وضعیت در شبکه بانکی و پیشگیری نکردن از آن، به اقتصاد و امنیت کشور لطمه‌های جدی وارد می‌کند. انباشت مطالبات غیرجاری سبب خارج شدن بخشی از دارایی بانک‌ها از مدیریت اعتباری می‌شود که از یک طرف تعادل زمانی دارایی و بدهی بانک‌ها با مشکل و ریسک نقدشوندگی مواجه می‌شوند و از طرف دیگر، قدرت اعتباردهی بانک‌ها را کاهش می‌دهد. در بررسی و ارزیابی ساختار ریسک ترازنامه بانک‌ها، یکی از عواملی که به میزان بسیار زیادی به آن توجه می‌شود، کیفیت تسهیلات اعطایی است. این موضوع در ارزیابی و رتبه‌بندی بانک‌ها توسط مؤسسه‌های داخلی و بین‌المللی ملاک عمل قرار می‌گیرد. بررسی عوامل تعیین‌کننده ریسک اعتباری واقعی یکی از موضوع‌های بسیار مهم برای مقام‌های نظارتی در ارتباط با ثبات مالی و مدیریت بانک است (سید شگری و گروسی، ۱۳۹۴).

به بیان راینهارت و روگوف^۱ (۲۰۱۰)، افزایش مطالبات غیرجاری می‌تواند به‌عنوان نشانه‌ای از شروع بحران بانکی باشد. در صورتی که بانک‌ها نتوانند مطالبات غیرجاری خود را از حد معینی پایین‌تر نگاه دارند، در ارائه تسهیلات بانکی با مشکل روبه‌رو شده و ثبات سیستم بانکی با تهدید مواجه خواهد شد. با افزایش مطالبه‌های غیرجاری از یک سو بخشی از منابع از چرخه توزیع در بخش مصارف بانک خارج می‌شود و از سوی دیگر، با توجه به لزوم تخصیص ذخایر از پیش تعیین‌شده، باعث تحمیل هزینه‌های گزاف به بانک می‌شود (راینهارت و روگوف، ۲۰۱۰).

از بُعد دیگر با توجه به اینکه در نظام بانکداری اسلامی، بانک‌ها به‌عنوان یک بنگاه اقتصادی، بخش عمده‌ای از منابع جمع‌آوری‌شده را به وکالت از سوی سپرده‌گذاران به مصارف گوناگون اختصاص می‌دهند، چنانچه در تخصیص این منابع قصوری مرتکب شوند، به‌طور شرعی و قانونی در مقابل موکلان مسئول خواهند بود. از این رو، در صورتی که بتوان عوامل تبیین‌کننده مطالبات غیرجاری را به‌روشنی تعیین کرد، ابزار کارآمدی برای کنترل این مسئله و در نهایت کاهش ریسک در اختیار سیستم بانکی قرار خواهد گرفت (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵).

در معوق شدن بازپرداخت تسهیلات اعطایی، عوامل متعددی نقش دارند که برخی از نوع عوامل بیرونی و مربوط به متغیرهای کلان اقتصادی نظیر نرخ رشد اقتصادی، نرخ بیکاری، بحران‌های مالی، تغییر نرخ ارز و ... هستند (حکیمی‌پور، ۱۳۹۶). برخی دیگر عوامل ماهیتی وام نظیر نرخ بهره، میزان و کیفیت وثایق دریافتی، پوشش‌های بیمه‌ای، کیفیت رفتاری و اعتباری مشتری و مواردی از این قبیل هستند و در نهایت، برخی عوامل نیز به کیفیت اعتبارسنجی بانک، حجم تسهیلات اعطایی بانک، تغییر در دارایی‌ها و سرمایه بانک، کیفیت مدیریت و عملکرد مدیران بانک، اندازه بانک در سیستم بانکی مربوط می‌شود (نادعلی، ۱۳۹۷). بنابراین، مطالبات غیرجاری از طرف گیرندگان تسهیلات، زائیده دو بخش است؛ یک بخش، بخش ارادی و اختیاری فرد وام‌گیرنده بوده و بخش دیگر تحت‌تأثیر عوامل خارج از حیطه اختیار وام‌گیرندگان است که می‌تواند ناشی از شرایط کلان اقتصادی و مالی نظیر تورم، نرخ ارز، نرخ سود باشد. این عوامل در کنار برخی عوامل دیگر نظیر عملکرد بانک در اعطای تسهیلات، نحوه اعتبارسنجی بانک، حجم تسهیلات اعطایی بانک، تغییر در دارایی‌های بانک و سایر عوامل مختص بانکی، عوامل مهم مؤثر بر مطالبات غیرجاری بانک‌ها را

تشکیل می‌دهند (سیدشکری و گروسی، ۱۳۹۴). تعدادی از پژوهش‌ها سعی کرده‌اند دلایل افزایش مطالبات غیرجاری در بانک‌ها را بیان کنند که در زیر تعدادی از این پژوهش‌ها آورده شده است.

پیشینه پژوهش‌های خارجی

هیپولیته فوفک^۱ (۲۰۰۵) موضوع تسهیلات معوق را در تعدادی از کشورهای آفریقای جنوبی ارزیابی کرده است. وی با استفاده از روش‌های آماری و داده‌های پانل، بین رشد اقتصادی، تقویت ارزش واقعی پول، نرخ بهره واقعی، نرخ بهره بین بانکی و برخی عوامل اقتصادی دیگر ارتباط معناداری یافته است. او دریافت که با افزایش تولید ناخالص داخلی و بالاتر رفتن درآمد سرانه مردم، حجم مطالبه‌های معوق بانک‌ها کاهش خواهد یافت. همچنین، هرچند نرخ واقعی بهره و تورم در حجم‌های معوق تأثیرگذار است، اما به‌مراتب در مقایسه با رشد GDP تأثیر کمتری دارد.

به عقیده پاسادیللا^۲ (۲۰۰۵) فیلیپینی‌ها بالاترین ارقام مطالبات غیرجاری در آسیا را دارند. در نتیجه، دولت چارچوب قانونی فراهم آورده است که بانک‌ها می‌توانند مطالبات غیرجاری را به واسطه‌های خاصی که شرکت‌های مدیریت دارایی خصوصی هستند انتقال دهند. پژوهش حاضر در خصوص مشکلات و روش‌های بازنگری اصلاحات قانونی ورشکستگی و اثربخشی بحث می‌کند. همچنین به بیان نویسنده بانک‌ها بین بدهکاران و بانک مرکزی فیلیپین به دام افتاده‌اند.

داس^۳ (۲۰۰۸) در دو دهه گذشته به دلیل حجم و رشد مطالبات غیرجاری بحران‌هایی به وجود آمده که به فشار شدید به فرایند تخصیص منابع ضروری برای توسعه منجر شده است. نویسنده روی عوامل مرتبط با مطالبات غیرجاری پژوهشی انجام داد که در آن، عوامل کلان اقتصادی مانند افزایش بهره، رکود اقتصادی و کاهش ارزش پول را در نظر گرفت و به چارچوبی نظام‌مند و شفاف برای حل این معضل منجر شد.

خمرج و پاشا^۴ (۲۰۰۹) با استفاده از داده‌های پانل با مطالعه روی تعدادی از بانک‌های کشور گوانا، عوامل تأثیرگذار روی مطالبه‌های معوق در بانک‌های بحث‌شده را بررسی کرد و به این نتیجه رسید که افزایش تورم با حجم مطالبات معوق بانک رابطه مستقیم و افزایش رشد تولید ناخالص داخلی و حجم تسهیلات اعطایی با حجم مطالبات معوق بانک رابطه منفی دارند.

1. Hippolyte Fofack

2. Pasadilla

3. Das

4. Khemraj & Pasha

داس^۱ (۲۰۰۸) در این مقاله سعی کرده است پارامترهایی از جمله ناکامی بازار، نکول عمدی، پیگیری و نظارت ضعیف، نداشتن همکاری بانک‌ها، چارچوب قانونی ضعیف، نداشتن مهارت کارآفرینی و انحراف سرمایه‌ها را که در واقع دلایل مطالبات غیرجاری هستند، تجزیه و تحلیل کند. بودریگا، تکتک و جلولی^۲ (۲۰۱۰) تأثیر عوامل اقتصاد کلان و عوامل مختص بانکی بر نسبت مطالبات غیرجاری در بین انواع مختلف وام (مصرفی - تجاری - مسکن) را در بانک‌های یونان بررسی کردند. نتایج آنها نشان داد که نسبت مطالبه‌های معوق به کل تسهیلات اعطایی (NPLs) بانک با رشد تولید ناخالص داخلی رابطه منفی داشته و NPLs وام‌های تجاری قوی‌ترین تأثیر و وام‌های مسکن کمترین تأثیر را از GDP می‌گیرند، در حالی که نرخ بیکاری، نرخ سود واقعی و میزان تسهیلات اعطایی بر نسبت مطالبه‌های غیرجاری بانک‌ها دارای تأثیرهای مثبت هستند. همچنین کیفیت مدیریت به‌عنوان عامل مختص بانکی بر نسبت NPLs تأثیر منفی دارد.

کاسترو^۳ (۲۰۱۳) در این مقاله برای تحلیل مطالبات غیرجاری بانک‌های تجاری هند با استفاده از تحلیل رگرسیون یک رویکرد تجربی را بررسی می‌کند. تحلیل‌های تجربی چگونگی تأثیر مطالبات غیرجاری توسط سه مجموعه مهم از فاکتورهای اقتصادی و مالی، شرایط اعتباری و ترجیحات ریسک ناشی از اندازه بانک و شوک‌های اقتصادی را ارزیابی می‌کند.

راوی کومار، سوبا راو و کوسوما^۴ (۲۰۱۸) دلایل افزایش مطالبات غیرجاری را در بانک‌های هند بررسی کردند. دوازده دلیل در این پژوهش شامل دادگاه تجدید نظر ناکارآمد، قصور عمدی، بلایای طبیعی، ضعف‌های صنعت، کمبود تقاضا، تغییر در سیاست‌های دولت، فرایند وام‌دهی ناقص، تکنولوژی نامناسب، تجزیه و تحلیل نامناسب قوت‌ها، ضعف‌ها، قدرت‌ها و تهدیدها، سیستم ارزیابی اعتباری ضعیف، ناکارایی مدیریتی و نداشتن بازدیدهای منظم از صنعت بررسی شدند. آنها پس از رتبه‌بندی با تکنیک رتبه‌بندی گرت نتیجه گرفتند که عامل دادگاه تجدید نظر ناکارآمد رتبه نخست، ضعف‌های صنعت رتبه دوم و به‌ترتیب تغییر در سیاست‌های دولت، سیستم ارزیابی اعتباری ضعیف، قصور عمدی، فرایند وام‌دهی ناقص، کمبود تقاضا، تکنولوژی نامناسب، ناکارایی مدیریتی، تجزیه و تحلیل نامناسب قوت‌ها، ضعف‌ها، قدرت‌ها و تهدیدها و در نهایت، نداشتن بازدیدهای منظم از صنعت، در افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌ها رتبه‌های بعدی را دارند.

1. Das & Ghosh

2. Boudriga, Taktak & Jellouli

3. Castro

4. Ravi Kumar, Subba Rao & Kusuma

پیشینه پژوهش‌های داخلی

هاشمی نودهی (۱۳۷۷) علل ایجاد مطالبات معوق و سررسید گذشته بانک مسکن را طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۶ بررسی کرده است. وی در این پژوهش مواردی همچون درست عمل نکردن بانک‌ها در اعطای تسهیلات به متقاضیان، بررسی نکردن صحیح صلاحیت متقاضیان، نبود نظارت بر تسهیلات اعطایی و برخی فاکتورهای اقتصادی نظیر: تورم، تفاوت نرخ سود تسهیلات اعطایی و نرخ بهره بازار و... را به‌عنوان عوامل افزایش نسبت مطالبات غیرجاری ارزیابی کرده است. ایشان با استفاده از روش کتابخانه‌ای و پرسش‌نامه‌ای، کلیه شعب تحت پوشش مناطق را در یک دوره دوازده‌ساله بررسی کرده و با استفاده از هم‌بستگی و رگرسیون فرضیه‌های الف: توسعه سیستم اجرایی بانک مسکن متناسب با توسعه شبکه آن نبوده است در نتیجه نسبت مطالبه‌های غیرجاری افزایش یافته است و ب: واقعیت‌های اقتصادی جامعه نظیر تورم، تفاوت نرخ سود تسهیلات بانکی و نرخ بهره بازار به تأخیر در پرداخت‌های مشتریان به بانک منجر شده را آزمون و اثبات کرده است.

رستمیان و طبسی (۱۳۸۹) در پژوهشی، عوامل درون سازمانی مؤثر در ایجاد مطالبات معوق در بانک‌های تجاری مناطق آزاد تجاری - صنعتی کیش را طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ با استفاده از تحلیل داده‌ها از طریق توزیع فراوانی، شاخص‌های مرکزی و پراکندگی، تحلیل هم‌بستگی اسپیرمن و آزمون کای دو، وجود رابطه بین نوسان‌های نرخ ارز، نوع فعالیت اقتصادی، مدت زمان اعتبار اعطایی، نوع موارد استفاده از اعتبار، نوع وثایق دریافتی و نوع اعتبار اعطایی با مطالبات معوق را اثبات کرده‌اند.

ابوالحسنی (۱۳۸۹) روند نسبت مطالبات غیرجاری ارزی در بانک توسعه صادرات ایران را در فاصله سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۸ و با تأکید بر عوامل درون سازمانی و برون سازمانی بررسی کرده است. وی اثر تحریم‌های بانکی و نوسان‌های برخی متغیرهای اقتصادی بر حجم مطالبات معوق ارزی بانک توسعه صادرات ایران را بررسی کرده و رابطه منفی نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و نرخ واقعی ارز و نبود رابطه معنادار بین برخی متغیرها نظیر تورم، حجم تسهیلات اعطایی و اندازه بانک با نسبت مطالبه‌های غیرجاری را برآورد کرده است.

حیدری، زواریان و نوریبخش (۱۳۹۰) اثر شاخص‌های کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک‌ها و اثر شوک‌های کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک‌ها را در دوره زمانی ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۷ بررسی کردند. برای این منظور، در وهله نخست از نمونه رویکرد خودبازگشتی با وقفه‌های توزیعی (ARDL) استفاده کردند. بر اساس نمونه‌های برآزش‌شده، تأثیر شوک متغیرهای اقتصادی که از اجرای

سیاست‌های پولی و مالی نظیر تورم، رشد تولید ناخالص داخلی بدون نفت، حجم نقدینگی و نرخ سود تسهیلات به ترتیب به وجود می‌آید، روی مطالبه‌های معوق سیستم بانکی در مقایسه با سایر متغیرهای کلان اقتصادی بیشترین تأثیرها را دارند.

مهاجر (۱۳۹۳) اثر نااطمینانی نرخ ارز و تورم بر رفتار اعتباری بانک‌ها با تأکید بر مطالبات معوق بانکی را بررسی کرد. در این پژوهش، عوامل مهم تأثیرگذار در مطالبات معوق ۱۴ بانک، طی دوره ماهانه بین سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۹۲ بررسی شده است. متغیرهای تأثیرگذار در مطالبات معوق، بر اساس نتایج این پژوهش عبارت‌اند از: نااطمینانی تورم و نرخ ارز، نرخ بهره، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، اندازه بانک‌ها و رفتار احتیاطی بانک‌ها. عوامل مؤثر بر مطالبات معوق با استفاده از مدل داده‌های ترکیبی برآورد شده و دو فرضیه تأثیر معنادار نااطمینانی نرخ ارز و تورم، بر مطالبات معوق بررسی شده است. بر اساس نتایج مدل، دو متغیر تولید ناخالص داخلی و نرخ بهره، بر مطالبات معوق اثر منفی داشته و سایر متغیرهای مستقل، بر این مطالبات تأثیر مثبت گذاشته‌اند. بنابراین، فرضیه تأثیر تورم بر مطالبات معوق بانکی معنادار نبود، اما فرضیه تأثیر نرخ ارز بر مطالبات معوق معنادار گزارش شد.

سید شکری و گروسی (۱۳۹۴) با بررسی عوامل مؤثر بر افزایش مطالبه‌های غیرجاری در نظام بانکی کشور و با استفاده از داده‌های پانلی در دوره ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۹ از بانک‌های تخصصی و تجاری در ایران و روش رگرسیون خطی چندمتغیره، تأثیر برخی عوامل درون‌زا و برون‌زا مؤثر بر نسبت مطالبات غیرجاری، متغیرهای تولید ناخالص داخلی و تورم به‌عنوان متغیرهای کلان اقتصادی بر مطالبات غیرجاری بانک‌ها را بررسی کردند. از متغیرهای کیفیت مدیریت، اندازه بانک و خطر اخلاقی نیز به‌عنوان عوامل مختص بانکی در الگو استفاده شده است. نتایج نشان داد که بین رشد تولید ناخالص داخلی با نسبت مجموع مطالبات سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول به کل تسهیلات اعطایی بانک‌ها رابطه منفی معنادار و بین نرخ تورم با نسبت مجموع مطالبات سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول به کل تسهیلات اعطایی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

محسنی و فتحیان (۱۳۹۶) تأثیر نوسان‌های متغیرهای کلان اقتصادی بر مطالبات غیرجاری را بررسی کردند. در این راستا، برای استخراج و مدل‌سازی نوسان‌های متغیرهای کلان، از مدل نامتقارن ناهم‌سان واریانس شرطی (EGARCH) و برای بررسی تأثیر این نوسان‌ها بر مطالبات غیرجاری بانک‌ها، از مدل خودرگرسیون برداری (VAR) استفاده شده است. همچنین در این پژوهش، از داده‌های سالانه دوره ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۴ استفاده شده است. بر اساس یافته‌های مدل

نوسان‌های تورمی، درآمدهای نفتی، کسری بودجه دولت، بیکاری و تولید ناخالص داخلی غیرنفتی، باعث افزایش نسبت مطالبات غیرجاری بانک‌ها می‌شود. همچنین، نتایج حاکی از آن است که در بلندمدت، نزدیک به ۷۱/۱ درصد تغییرات نسبت مطالبات غیرجاری به تسهیلات پرداختی بانک‌ها، توسط مقادیر گذشته خود این متغیر، ۳/۵ درصد توسط شاخص نوسان‌های تورمی، ۱۵/۳ درصد توسط نوسان‌های درآمدهای نفتی، ۱/۸ درصد توسط شاخص نوسان‌های تولید ناخالص داخلی غیرنفتی، نزدیک به ۷/۱ درصد توسط شاخص نوسان‌های کسری بودجه دولت و تقریباً ۱/۲ درصد توسط نوسان‌های نرخ بیکاری توضیح داده می‌شود.

روش پژوهش و داده‌ها

با توجه با اینکه این پژوهش به دنبال عوامل اصلی افزایش مطالبات غیرجاری در بانک‌های دولتی، بانک‌های مشمول اصل ۴۴ و بانک‌های خصوصی در ایران است، از نظر نوع ماهیت، کاربردی بوده و از دیدگاه روش گردآوری داده‌های مورد نیاز پژوهش، نیز می‌توان آن را در زمره پژوهش‌های توصیفی از نوع پیمایشی دانست. در پژوهش‌ها پیمایشی به‌طور عمده از طریق ابزار پرسش‌نامه یک یا چند مفهوم یا متغیر را در یک یا چند نمونه آماری بررسی کرده و آن مفاهیم یا متغیرها توصیف و تشریح می‌شوند (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۸۴). با توجه به متفاوت بودن علل شکل‌گیری مطالبات غیرجاری و به‌منظور امتناع از یک سوینگری در بیان علل مطالبات غیرجاری سعی شده است طیف گسترده‌ای از کارکنان با تخصص‌های متعدد و طبقات مختلف شغلی از بخش‌های مختلف نظارت بر طرح‌ها، وصول مطالبات، حقوقی، ارزیابی طرح‌ها و ... با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای به‌عنوان نمونه انتخاب شوند. بنابراین، جامعه آماری این پژوهش تمام کارکنان شعب و واحدهای ستادی بانک‌های دولتی، بانک‌های مشمول اصل ۴۴ و بانک‌های خصوصی است که به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شدند و در هر طبقه از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است. پرسش‌نامه‌ای متشکل از ۳۰ پرسش برای تقریباً ۶۰۰ نفر از طبقات مختلف کارمندان واحد ستادی و شعب ۵ بانک دولتی، ۳ بانک مشمول اصل ۴۴ (بانک تجارت، بانک ملت و بانک صادرات) و ۵ بانک خصوصی ارسال شده است، اما از این تعداد فقط ۵۰۰ نفر در انواع بانک‌ها به تکمیل و عودت پرسش‌نامه اقدام کرده‌اند که اطلاعات جمع‌آوری شده به‌صورت جدول ۱ مرتب و طبقه‌بندی شده است.

جدول ۱. مشخصات پاسخ‌دهندگان

بانک‌های خصوصی		بانک‌های مشمول اصل ۴۴		بانک‌های دولتی		انواع بانک	
درصد	تعداد پاسخ‌دهندگان	درصد	تعداد پاسخ‌دهندگان	درصد	تعداد پاسخ‌دهندگان	مشخصات پاسخ‌دهندگان	
۴۳	۲۱۵	۶۱	۳۰۵	۵۸	۲۹۰	مرد	
						زن	
						کل	
۷	۳۵	۱۵	۷۵	۱۳	۶۵	کمتر از ۲۵ سال	
						بین ۲۵ تا ۳۰ سال	
						بین ۳۰ تا ۴۰ سال	
						بیشتر از ۴۰ سال	
						کل	
۷۸	۳۹۰	۷۹	۳۹۵	۶۶	۳۳۰	کارکنان صف	
						کارکنان ستاد	
						کل	

بر اساس مبانی نظری پژوهش و نیز نظرهای صاحب‌نظران در حوزه بازار پول، سعی شده ابزاری ساخته شود تا بتواند تا حد ممکن اکثر دلایل و عوامل را شناسایی کند و حداکثر واریانس متغیر مورد مطالعه که مطالبات غیرجاری در نظام بانکی است را با حداقل خطا اندازه‌گیری کند. به این منظور، ویژگی‌های فنی و ابزار پژوهش یعنی روایی و پایایی ارزیابی شد و برای سنجش و ارتقای روایی پرسش‌نامه، از طریق روایی محتوا و با لحاظ کردن نظرهای متخصصان این زمینه به طراحی، اصلاح و تهیه نهایی ابزار پژوهش پرداخته شد. برای محاسبه پایایی ابزار پژوهش نیز از ضریب آلفای

کرونیخ استفاده شد که این ضریب در حد مطلوب و به میزان ۹۰ درصد ارزیابی شد که نشان می‌دهد ثبات و اعتماد ابزار در حد مناسبی است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق آزمون تحلیل عامل اکتشافی و با نرم‌افزار اسپاس انجام گرفته است و برای رتبه‌بندی متغیرها از تکنیک رتبه‌بندی Garrett و کمک اکسل به منظور استخراج نتایج و یافته‌های مربوطه استفاده شده است. همچنین دوره زمانی پژوهش اردیبهشت، خرداد و تیر ۱۴۰۰ است. اطلاعات ثانویه نیز از مقالات مختلف، مجلات، روزنامه‌ها و وب سایت‌ها استخراج شده است.

عوامل اصلی افزایش مطالبات غیرجاری بانکها

یکی از مشکلات نظام بانکی کشور افزایش مطالبات غیرجاری بانکها است، هرچند این معضل در بانکهای دولتی در مقایسه با بانکهای مشمول اصل ۴۴ و بانکهای خصوصی شدیدتر است.

۱. **ضعف اقتدار ناظر پولی و اعتباری:** هدف و فلسفه وجودی نظارت و بازرسی علاوه بر شفاف‌سازی، شناخت قوت‌ها و ضعف‌ها و ارائه پیشنهاد برای اصلاح و ترمیم راهکارها و شیوه‌های عملیاتی است. به طوری که بانک مرکزی در ایران توانایی کنترل بانکها و مؤسسه‌های غیرمجاز یا پیگیری بخش‌نامه‌هایی مانند تعیین نرخ بهره را ندارد (نیلی، ۱۳۹۳).
۲. **ضعف در ارزیابی مالی و فنی طرح‌ها:** بانک‌ها گاهی برای پروژه‌ها تسهیلاتی را در نظر می‌گیرند، بدون اینکه آن پروژه از نظر فنی و مالی کارشناسی شده باشد. گاهی مواقع پروژه از نظر فنی دارای تحلیل خوبی است، اما از نظر مالی کارشناسی دقیق نشده و صاحبان پروژه تصور می‌کنند بعد از بهره‌برداری می‌توانند از محل فروش محصولات و ارائه خدمات پروژه منابع لازم را به دست آورده و تسهیلات بانکی را بازپرداخت کنند (راوی کومار و همکاران، ۲۰۱۸).
۳. **شکل‌گیری شبکه‌های فساد و تبانی در داخل بانکها:** فساد اقتصادی و مالی از مشکلات بسیار جدی است که امروزه در سازمان‌ها و شرکت‌های گوناگون مشاهده می‌شود و بانکها نیز در اعطای تسهیلات از آن مستثنا نیستند. دور شدن از اخلاقیات و پراهمیت شدن مادیات موجب افزایش روزافزون فساد در بانکها می‌شود که باعث افزایش اعطای تسهیلات به کسانی شده است که طرح آنها هیچ‌گونه توجیهی نداشته و به دلیل اخذ ناکافی وثایق، به بازپرداخت تسهیلات تمایلی ندارند (سید شکری و گروسی، ۱۳۹۴).

۴. **ضعف فناوری اطلاعات:** شاید یکی از پیامدهای مهم مدیریت دولتی در بانک‌ها را باید بی‌توجهی به رشد فناوری اطلاعات در بانک‌ها دانست. بانک‌ها با ساختار سنتی و سیستم‌های سنتی و با توجه به ساختار دولتی و نبودن رقابت از یک سو و بالا بودن هزینه‌های ارتقای تکنولوژی و ترس از برخورد با دستگاه‌های نظارتی در این گونه موارد از سوی دیگر و البته اندکی نیز به دلیل تحریم‌های تکنولوژیکی، در رشد فناوری و تکنولوژی از کارنامه پذیرفته شده‌ای برخوردار نیستند. این عقب‌ماندگی تکنولوژیکی در همه جای بانک‌ها و خدمات آنها مشاهده می‌شود (راوی کومار و همکاران، ۲۰۱۸).
۵. **ضعف در تجزیه و تحلیل SWOT:** این تجزیه و تحلیل برای شناسایی قوت‌ها و ضعف‌های داخلی و فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی که یک شرکت، مجموعه یا قلمرو با آن روبه‌رو است به کار برده می‌شود. در صورتی که کارشناسان بانک در بررسی طرح‌های متقاضیان تسهیلات این تحلیل را با دقت کافی به کار نگیرند، می‌تواند باعث پذیرش طرح‌های فاقد توجیه اقتصادی و مالی و به تبع آن افزایش دارایی غیرگردشی بانک شود (راوی کومار و همکاران، ۲۰۱۸).
۶. **اخذ وثایق ناکافی یا وثایق با امکان نقدشوندگی نامطمئن:** نبود استانداردهای بررسی وثایق در کنار وجوه انگیزه‌های رانت‌جویی برای ارزیابی نادرست آنها و استفاده از مؤسسه‌های خارج از بانک به منظور ارزیابی وثایق موجب افزایش نکول تسهیلات و به تبع دارایی‌های غیرگردشی شده است (رستمیان و طبسی، ۱۳۸۹).
۷. **زمان بر بودن اقدامات قانونی روی وثایق رهنی:** فرایند حاکم بر روند صدور حکم در محاکم قضایی وصول مطالبات معوق بسیار کند است و بدهکاران بانکی به برخورد قضایی بی‌اعتنا هستند و اعتماد دارند که مدت زمان زیادی طول می‌کشد تا بانک بتواند حق و حقوق خود را وصول کند (راوی کومار و همکاران، ۲۰۱۸).
۸. **نبود سازوکار مناسب نظارت و پیگیری مطالبات:** در نظام‌های کنترل داخلی بانک‌ها نقش واحدهای اجرایی در خصوص کسب اطمینان نسبت به سوددهی فعالیت، اهلیت تسهیلات گیرنده، نوع وثایق مربوط به تسهیلات اعطایی، نظارت مستمر بر فعالیت تسهیلات گیرنده و مصرف وجوه و پیگیری پرونده‌های مطالبات معوق در کاهش دارایی غیرگردشی نقش بسیار جدی دارد (نیلی، ۱۳۹۳ و داس، ۲۰۱۰).

۹. **عدم اعمال معیارهای حرفه‌ای در انتخاب مدیران ارشد:** یکی از معضلات جدی کشورهای در حال توسعه، نحوه‌گزینش مدیران و معیارهای حاکم بر این‌گزینش است. بی‌توجهی به تخصص، تجربه، کارایی، علاقه و توانایی مدیران در انتصاب مسئولیت‌های سازمانی موجب تصمیم‌های نامناسب، اقدامات بیهوده و نفوذ نهادهای ذی‌نفوذ در آنها می‌شود (راوی کومار و همکاران، ۲۰۱۸).
۱۰. **تحریم‌های اقتصادی و تشدید تحریم‌های بانکی:** عده‌ای از مشتریان خوش حساب بانک‌ها طی سال‌های اخیر تحت‌تأثیر اختلالاتی که در نتیجه تحریم در خصوص تبادلات مالی برای آنان به وجود آمده، از بازپرداخت تسهیلات بازمانده‌اند (ابوالحسنی، ۱۳۸۹).
۱۱. **تلاطم‌های ارزی طی سال‌های اخیر:** برخی از بنگاه‌های اقتصادی از نظر توجیه فنی و اقتصادی هیچ مشکلی ندارند و توانسته‌اند به هدف خود برسند، اما تحت‌تأثیر تغییر ضوابط و تلاطم ارزی کشور قرار گرفته و قادر به بازپرداخت تسهیلات خود نشده‌اند (نیلی، ۱۳۹۳).
۱۲. **واردات بی‌رویه کالا به کشور:** قاچاق این پدیده مذموم و نابودگر اقتصاد یک کشور، متأسفانه در سال‌های گذشته به‌رغم نیاز برای مبارزه با آن کماکان به‌دلیل مدیریت نامناسب دولتی به‌طور تصاعدی در حال گسترش بوده است. آمار و اطلاعات استخراجی نشان می‌دهند که چند برابر شدن قاچاق طی چند سال گذشته نه‌تنها تولید داخل را فلج کرده، بلکه ساختارهای توسعه‌ای آن را نیز نابود کرده است (رستمیان و طبسی، ۱۳۸۹).
۱۳. **تفاوت فاحش نرخ سود بانک و نرخ بهره پول در بازار:** نرخ سپرده‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت بانک‌های دولتی در سال‌های بعد از انقلاب با رشد تولید ناخالص داخلی با قیمت بازار تفاوت فاحشی دارد. این نتایج نشان می‌دهد که در اقتصاد ایران سردرگمی حاکم است، یعنی روند نرخ بهره و ارتباط آن با تورم و رشد اقتصادی یا به‌عمد یا از روی نداشتن تخصص و ناآگاهی طی سال گذشته به این شکل تعیین شده است که باعث کاهش تمایل افراد بدهکار بانک در بازپرداخت تسهیلات شده است. همچنین وجود تورم‌های بالا و منفی بودن نرخ سود واقعی در ایران باعث شده است که زمان به نفع بدهکاران باشد و ارزش حقیقی طلب بانک‌ها به‌سرعت در حال کاهش باشد، زیرا بهترین سیاست برای ثروتمند شدن در شرایط تورمی، بدهکار بودن است (هیپولیته فوفک، ۲۰۰۵).

۱۴. عدم استقلال هیئت‌مدیره بانک‌ها در مقابل نهادها و اشخاص ذی نفوذ: در برخی مواقع تسهیلات کلان بانکی بر اساس روابط و توصیه‌های خاصی، بدون اینکه طرح یا موضوعی وجود داشته باشد، پرداخت می‌شود. حتی در صورت عدم توجیه طرح یا پروژه برای پرداخت تسهیلات کلان، هیچ‌یک از بانک‌ها به دلیل توصیه‌های انجام‌شده به آن پروژه‌ها توجهی نمی‌کنند (نیلی، ۱۳۹۳).

۱۵. نکول عمدی و اعلام ورشکستگی صوری: در برخی موارد بدهکاران، بانک را تهدید می‌کنند که در صورت اعمال فشار و به اجرا گذاشتن وثیقه، اعلام ورشکستگی خواهند کرد. بانک برای پرهیز از این مشکل به مذاکره و قبول شرایط پرداخت بدهکار مجبور می‌شود (راوی کومار و همکاران، ۲۰۱۸).

۱۶. مشکلات ناشی از قانون‌گذاری: دستوری بودن تعیین نرخ بهره پول در کنار تکلیفی بودن تسهیلات اعطایی، مشکلات ناشی از ماده ۳۶ قانون ثبت اسناد و املاک و آیین‌نامه ناظر بر آن، اعطای تسهیلات کلان به شرکت‌ها و نهادهای وابسته به دولت، بخشودگی جرایم دیرکرد و استمهال و تقسیط مجدد بدهی‌های بدهکاران سیستم بانکی، تعیین سقف‌های اعتباری و قوانین متعدد در خصوص نرخ بهره و تسهیلات، به مشکلات متعدد در سیستم پولی اقتصاد ایران منجر شده است (داس، ۲۰۱۰).

۱۷. نبود ثبات در سیاست‌های پولی: بانک‌ها از جمله مؤسسه‌هایی هستند که به‌طور مستقیم از سیاست‌های پولی کشور متأثر می‌شوند. تغییر رویه‌های بسیار کوتاه‌مدت و بدون توجیه نظیر افزایش نرخ ارز مرجع و کاهش مجدد آن در فاصله‌ای کوتاه، نبود ثبات سیاست‌ها، نظیر کاهش نرخ‌های سود سپرده‌ها و اصرار بر کاهش آن و آزادسازی یکباره و سپس اعمال سقف و تهدید بانک‌ها در خصوص عدول از سقف تعیین شده یا برداشت از حساب بانک‌ها بابت مابه‌التفاوت نرخ ارز در معامله‌ای قطعی، اعمال تسهیلات تکلیفی از یک سو و اخذ جرایم سنگین اضافه برداشت، همگی از جمله مواردی هستند که امکان ترسیم تصویر روشن از بانکداری در کشور را با هاله‌ای از ابهام مواجه می‌کند. بانک مرکزی باید به ارائه سیاست‌های پولی پایدار حداقل طی یک سال ملزم باشد و در صورت نیاز به تغییر در طی سال این موضوع می‌باید با لحاظ تمام شرایط و اعلام قبلی انجام شود (داوودی و باستان زاده، ۱۳۹۷).

۱۸. **اندازه بانک:** فرض بر آن است بانک‌های بزرگ‌تر دارای تشکیلات، آیین‌نامه‌ها و ضوابط مدون‌تری هستند و این موضوع باعث می‌شود اعطای اعتبارهای مدیریت‌شده انجام شود و در نتیجه حجم کمتری از اعتبارها معوق شود (کاسترو، ۲۰۱۳).

۱۹. **نرخ رشد تولید ناخالص داخلی:** رشد تولید ناخالص داخلی به تعبیر ساده عبارت است از افزایش تولید یک کشور در یک سال خاص در مقایسه با قیمت آن در سال پایه. در سطح کلان، افزایش تولید ناخالص ملی یا تولید ناخالص داخلی در سال بیان‌شده به نسبت قیمت آن در یک سال پایه، رشد اقتصادی محسوب می‌شود. هرگاه رشد تولید ناخالص داخلی بیشتر باشد، درآمد سرانه هم بالاتر بوده و توان پرداخت اشخاص نیز افزایش خواهد یافت (بودریگا و همکاران^۱، ۲۰۱۳).

۲۰. **تورم:** نرخ سود حقیقی بانک عبارت است از نرخ سود اسمی منهای نرخ تورم. انتظار می‌رود هرچه اختلاف میان این نسبت‌ها بیشتر باشد، وام‌گیرندگان تمایلی به بازپرداخت آن نداشته باشند و حتی تعلق تأدیه تأخیر آن به‌صرفه‌تر باشد. بنابراین، با کاهش نرخ حقیقی سود خطر بروز کژمنشی کمتر خواهد شد. از این رو، افزایش تورم انگیزه‌ای برای بروز کژمنشی و افزایش مطالبات غیرجاری می‌شود. با توجه به بروز تورم، کسب‌وکارها بخشی از بازار خود را از دست می‌دهند و در نتیجه انتظار می‌رود در بازپرداخت وام‌ها دچار نکول شوند (خمرج و پاشا، ۲۰۰۹).

یافته‌های پژوهش

با توجه به اینکه هدف اصلی تحلیل عاملی تلخیص تعداد زیادی از متغیرها در تعداد محدودی از عامل‌ها است، به‌طوری که کمترین میزان از دست رفتن اطلاعات را داشته باشیم، با استفاده از روش تحلیل عاملی ۲۰ عامل مؤثر بر مطالبات غیرجاری بانک‌ها که در بالا تشریح شد با استفاده از متغیرها یا پرسش‌های عامل شناسایی شدند که پس از انجام مراحل ۱. تشکیل ماتریس ضرایب هم‌بستگی متغیرها، ۲. استخراج عامل‌ها از ماتریس هم‌بستگی و ۳. چرخش عامل‌ها به‌منظور به حداکثر رساندن رابطه بین متغیرها و عامل‌ها، در نهایت با محاسبه بار عاملی، عامل‌های مد نظر تعیین و به‌همراه میزان واریانس تبیین شده و تعداد مؤلفه‌های هر عامل در جدول ۲ آورده شده است و این ۲۰ عامل توانسته‌اند تقریباً ۹۰ درصد واریانس متغیر وابسته یا مطالبات غیرجاری در نظام بانکی را تبیین کنند.

جدول ۲. عوامل بنیادی مؤثر بر مطالبات غیرجاری در نظام بانکی

درصد واریانس تبیین‌کننده متغیر وابسته (مطالبات غیرجاری در نظام)	متغیرهای یا پرسش‌های عامل	تعداد پرسش‌های تبیین‌کننده این عامل	عنوان عامل	شماره عامل
۵/۹	نادیده گرفتن بخشنامه‌ها و ضوابط اعتباری توسط بانک‌ها و نظارت نداشتن ناظر	۱	ضعف اقتدار ناظر پولی و اعتباری	۱
۳/۱	نبود ارزیابی مالی و فنی متقاضی، سوء مدیریت منابع مالی و تشکیل نشدن پورتفوی بچینه دارایی‌ها	۲	ضعف در ارزیابی مالی و فنی طرح‌ها	۲
۴/۳	وجود روابط ناسالم اداری و تخلف کارکنان و تئانی بین کارشناسان و مافوق	۲	شکل‌گیری شبکه‌های فساد و تئانی در داخل بانک‌ها	۳
۲/۱	نبود سیستم یکپارچه اطلاعات اقتصادی اشخاص حقیقی و حقوقی و نبود نرم‌افزارهای یکپارچه در بانک‌ها	۲	ضعف فناوری اطلاعات	۴
۴/۴	نبود ارزیابی صحیح طرح‌ها و نبود سازوکار مناسب برای اعتبارسنجی مشتریان	۲	ضعف در تجزیه و تحلیل SWOT	۵
۵/۱	نامناسب و ناکافی بودن وثیقه‌های اخذشده توسط بانک	۱	اخذ وثایق ناکافی و یا وثایق با امکان نقدشوندگی نامطمئن	۶
۳/۲	طولانی و زمان‌بر بودن فرآیندهای قانونی و ناکارایی سیستم قضایی در ارتباط با وصول مطالبات و محدودیت‌های قانونی در ارتباط با نحوه تعامل با بدهکاران	۲	زمان‌بر بودن اقدامات قانونی بر روی وثایق رهتی	۷
۴/۵	کمبود آموزش‌های لازم برای تشکیل پرونده تسهیلات اعطایی مطابق با دستورالعمل‌های بانک، استفاده نکردن از افراد مجرب و متخصص در خصوص اخذ اطلاعات اعتباری مشتریان، نبود نظارت کافی بر مصرف تسهیلات اعطایی، نبود ساختار سازمانی مناسب وصول مطالبات در شعب و سرپرستی‌ها و ضعف در پیگیری مؤثر وصول مطالبات	۵	نبود سازوکار مناسب نظارت و پیگیری مطالبات	۸
۵/۶	تغییرات مکرر مدیریت‌های شعب، نبود احساس مسئولیت کامل مسئولان جدید و نبود معیارهای مشخص در انتخاب مدیران	۲	اعمال نشدن معیارهای حرفه‌ای در انتخاب مدیران ارشد	۹

ادامه جدول ۲

شماره عامل	عنوان عامل	تعداد پرسش‌های تیین‌کننده این عامل	مغزهای یا پرسش‌های عامل	درصد واریانس تییین‌کننده مغزیر وابسته (مطالبات غیرجاری در نظام)
۱۰	تخریبهای اقتصادی و تشدید تخریبهای بانکی	۲	پراخت نشدن مطالبات به‌موقع توسط دولت به فعالان بخش خصوصی (بیمکاران) و تخریبهای اقتصادی	۶/۷
۱۱	تلاطم‌های ارزی طی سال‌های اخیر	۲	نوسان‌های نرخ ارز و کمبود ذخایر ارزی	۵/۶
۱۲	واردات صیرویه کالا به کشور	۲	بود نظارت کافی بر واردات کالاها و نبود سیستم اطلاعاتی قوی در گمرک کشور	۲/۳
۱۳	تفاوت فاحش نرخ سود بانک و نرخ بهره پول در بازار	۱	پایین بودن نرخ سود تسهیلات و وجه التزام در مقایسه با تورم	۲/۴
۱۴	ناتابنسی استقلال هیئتمدیره بانک‌ها در مقابل بهانه‌ها و انحصار ذی‌بنفوذ	۱	انتخاب اعضای هیئتمدیره توسط دولت و سهام‌دار عمده	۸/۷
۱۵	تکول عملی و اعلام و نیکمکتگی صوری	۲	اعصار و ناتوانی بهکار و بروز عوامل فزوری و طبیعی	۶/۷
۱۶	مشکلات ناشی از قانون‌گذاری	۴	تعیین دشواری نرخ تسهیلات اعطایی، الزام بانک‌ها به اعطای تسهیلات تکلیفی، نبود امکان اعمال محدودیت‌های اخلاقی و اقتصادی در خصوص بهکاران بانکی، پخشودگی جرائم به‌طور مکرر و استهسال به بهکاران مختلف	۲/۶
۱۷	نبود ثبات در سیاست‌های پولی	۲	تغییر دائم سیاست‌های پولی و اجرا نشدن صحیح سیاست‌های پولی	۲/۵
۱۸	اندازه بانک	۱	شرایط فضا و دکوراسیون شعب بانک‌ها	۲/۳
۱۹	نرخ رشد تولید ناخالص داخلی	۱	رشد اقتصادی کشور	۲/۵
۲۰	تورم	۲	افزایش شدید قیمت‌ها در کوتاه‌مدت (تورم انفسارگسیخته) و نبود نظارت کافی بر تنظیم قیمت کالاها	۵/۶

ترجیح و رتبه‌بندی دلایل افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌های دولتی، بانک‌های مشمول اصل ۴۴ و بانک‌های خصوصی در ایران

با توجه به هدف اصلی پژوهش، یعنی شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌ها، ابتدا با استفاده از روش تحلیل عاملی، ۲۰ عامل مؤثر بر افزایش مطالبات غیرجاری در بانک‌های دولتی، بانک‌های مشمول اصل ۴۴ و بانک‌های خصوصی شناسایی شدند (جدول ۲). در ادامه با استفاده از روش رتبه‌بندی گرت، ترجیح و رتبه‌بندی پاسخ‌دهندگان در خصوص این ۲۰ عامل مشخص (جدول‌های ۳، ۴ و ۵) و در نهایت رتبه‌بندی شدند (جدول‌های ۷، ۸ و ۹):

۱. ضعف اقتدار ناظر پولی و اعتباری؛
۲. ضعف در ارزیابی مالی و فنی طرح‌ها؛
۳. شکل‌گیری شبکه‌های فساد و تبانی در داخل بانک‌ها؛
۴. ضعف در فناوری اطلاعات؛
۵. ضعف در تجربه و تحلیل SWOT؛
۶. اخذ وثایق ناکافی یا وثایق با امکان نقدشوندگی نامطمئن؛
۷. زمان‌بر بودن اقدامات قانونی روی وثایق رهنی؛
۸. نبود سازوکار مناسب نظارت و پیگیری مطالبات؛
۹. اعمال نشدن معیارهای حرفه‌ای در انتخاب مدیران ارشد؛
۱۰. تحریم‌های اقتصادی و تشدید تحریم‌های بانکی؛
۱۱. تلاطم‌های ارزی طی سال‌های اخیر؛
۱۲. واردات بی‌رویه کالا به کشور؛
۱۳. تفاوت فاحش نرخ سود بانک و نرخ بهره پول در بازار؛
۱۴. استقلال نداشتن هیئت‌مدیره بانک‌ها در مقابل نهادها و اشخاص ذی‌نفوذ؛
۱۵. نکول عمدی و اعلام ورشکستگی صوری؛
۱۶. مشکلات ناشی از قانون‌گذاری؛
۱۷. نبود ثبات در سیاست‌های پولی؛
۱۸. اندازه بانک؛
۱۹. رشد تولید ناخالص داخلی؛
۲۰. تورم.

جدول ۳. ترجیحات و زینگی باسجدهنگان برای اولین مطالعات غیرتاری بانکهای دولتی در ایران
زینگی داده‌شده توسط پاسخ‌دهندگان

عامل	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
۱	۹۳	۷۱	۴۰	۱۰	۶۶	۲۲	۲۱	۲۲	۰	۴۵	۳۳	۳۳	۲۸	۲۱	۰	۱	۵	۹	۸	۲۰
۲	۸۵	۹۹	۸۵	۶۳	۲۰	۹	۸	۰	۰	۱۲	۱۷	۱۲	۸	۱۴	۷	۱۲	۰	۲	۲۰	۲۸
۳	۲۲	۵۱	۴۹	۳۳	۴۵	۸۷	۰	۴۲	۴۰	۲۷	۹	۳	۰	۵۰	۲	۲۰	۹	۲۳	۰	۷
۴	۲۵	۲۵	۶۲	۴۰	۸۸	۳۸	۸	۲۷	۱۵	۳۳	۱۵	۱۶	۳۰	۰	۲۰	۲۰	۳	۰	۹	۱۲
۵	۶۲	۶۰	۷۵	۱۸	۱۸	۳۹	۲۸	۲۲	۰	۱۹	۲۶	۰	۴۲	۲۰	۲۰	۰	۸	۱۵	۱۵	۶
۶	۹۹	۱۰۳	۸۵	۸۱	۱۹	۰	۱۵	۵	۰	۱۰	۶	۰	۱۲	۱۳	۷	۴	۲۵	۰	۴	۱۲
۷	۹۹	۷۹	۸۰	۲۰	۱۸	۲۸	۱۷	۱۳	۸	۰	۱۵	۵	۳۳	۱۸	۱۵	۵	۵	۰	۱۴	۱۸
۸	۸۲	۶۵	۵۰	۳۰	۴۲	۲۲	۲۵	۲۳	۱۵	۲۸	۱۶	۱۸	۱۲	۱۹	۱۵	۱۵	۳	۴	۱۲	۵
۹	۹۱	۷۳	۶۵	۱۷	۲۸	۲۸	۲۰	۱۳	۵	۱۵	۵	۵	۲۵	۴۴	۱۸	۱۷	۱	۵	۰	۲۰
۱۰	۱۰۰	۱۰۵	۸۵	۱۹	۳۹	۱۸	۲۰	۰	۲۸	۲۰	۰	۰	۱۰	۸	۴	۱۷	۲	۰	۱۲	۱۱
۱۱	۹۸	۹۴	۹۹	۴۱	۲	۲	۱۱	۰	۴۱	۵	۰	۱۸	۵	۲۰	۱۵	۱۱	۱۹	۱۲	۰	۱۷
۱۲	۱۰	۲۸	۲۵	۳۳	۰	۲۲	۱۸	۳۳	۹	۲۸	۲۵	۳۰	۸۵	۵۵	۳۳	۴۵	۲	۵	۰	۷
۱۳	۴۹	۵۵	۲۰	۵۲	۹۱	۱	۱۹	۲۹	۴۴	۱۴	۱۱	۱۵	۱۶	۲۰	۱۲	۱۳	۹	۰	۱۲	۸
۱۴	۱۰۳	۹۹	۸۸	۸۵	۲۵	۸	۳	۰	۸	۷	۸	۹	۰	۷	۱۲	۲	۲۵	۰	۳	۹
۱۵	۱۰۵	۵۹	۸۳	۱۹	۳۳	۲۴	۶۸	۴۵	۱۵	۰	۱۶	۰	۴	۱۳	۵	۱۰	۹	۰	۱۲	۳
۱۶	۹۹	۹۰	۸۸	۲	۳۹	۲۲	۱۹	۱۱	۵۱	۱۲	۱۸	۱۲	۱	۰	۱۰	۱۷	۰	۸	۹	۲
۱۷	۸۸	۷۲	۷۰	۲۵	۳۰	۳۳	۲۵	۸	۸	۱۵	۹	۱۸	۳۰	۳۰	۱۲	۰	۲۲	۰	۰	۹
۱۸	۱۲	۳۳	۴۸	۶۷	۵	۰	۸۹	۳۳	۰	۰	۵۵	۴۱	۱۸	۵۸	۱۰	۱۸	۳	۰	۲	۱۱
۱۹	۶۲	۴۸	۴۵	۶۶	۸۰	۱۲	۶	۹	۲۳	۱۹	۱۶	۰	۲۸	۰	۰	۱۸	۳۱	۰	۸	۸
۲۰	۹۵	۸۹	۸۵	۲۵	۱۸	۴۸	۰	۵	۱۶	۶	۱۵	۲۰	۱۳	۶	۸	۱۵	۱۲	۲	۰	۲۱

جدول ۴. ترجیحات و رتبه‌های پاسخ‌دهندگان برای عوامل افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌های مشمول اصل ۴۴ در ایران

عامل	رتبه داده‌شده توسط پاسخ‌دهندگان																			
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
۱	۸۹	۷۰	۴۶	۳۱	۲۹	۲۰	۲۹	۱۱	۰	۳۷	۱۷	۱	۴۰	۱۸	۴	۰	۲۱	۲	۲۵	۶
۲	۶۶	۳۹	۲۵	۱۳	۱۸	۷	۵۰	۶۵	۰	۴۲	۱۱	۲۶	۲۱	۴۰	۲۹	۳	۰	۱۲	۰	۲۵
۳	۸۵	۵۵	۴۵	۱۰	۱۲	۷	۴۲	۱۵	۰	۴۶	۱۰	۲۹	۲۸	۴۰	۳	۱۴	۱۲	۰	۰	۲
۴	۳۵	۸۲	۲۵	۳۲	۲۰	۱۲	۰	۱۴	۹	۴۵	۱۶	۲۸	۵۴	۶۲	۱۷	۱۶	۰	۲۳	۲۳	۲
۵	۱۹	۸	۱۰	۳۰	۳۹	۵۳	۰	۵۸	۰	۶۶	۱۶	۴۷	۱۵	۳۰	۱۶	۱۲	۲۲	۰	۳	۰
۶	۹۸	۸۵	۹۳	۳۵	۲۸	۵	۱۳	۲۰	۰	۱۱	۱۵	۳۰	۰	۳۵	۶	۹	۱۲	۱۲	۰	۴
۷	۶۹	۴۵	۱۲	۵۴	۹۰	۲۰	۰	۲۸	۲۹	۱۳	۶	۳	۳۹	۲۲	۲۳	۱	۳۲	۰	۰	۱۴
۸	۳۸	۶۸	۲۹	۴۶	۳۸	۶۳	۰	۲۱	۲	۱۶	۱۹	۲۳	۵۰	۲۲	۲۵	۱۷	۳	۱۵	۰	۰
۹	۷۸	۷۰	۵۰	۲۵	۳۲	۴۱	۰	۱۸	۲۹	۰	۳۰	۹	۲۲	۱۶	۳۰	۹	۰	۰	۱۱	۱۲
۱۰	۹۳	۸۵	۶۹	۲۸	۱۹	۲۹	۴۵	۰	۲۴	۱۰	۱۹	۱۰	۱۶	۱۷	۰	۸	۱۲	۵	۵	۸
۱۱	۸۲	۹۱	۶۰	۳۲	۱۸	۳۲	۰	۳۷	۱۱	۱۲	۱۶	۲۳	۸	۲۵	۱۷	۵	۰	۰	۱۴	۳
۱۲	۲۸	۷	۱۹	۲۳	۲	۳۲	۱۸	۴۹	۹	۸۹	۱۸	۴۹	۲۲	۵۶	۳۱	۵	۱۲	۰	۰	۱۴
۱۳	۶	۹	۲۱	۲	۱۳	۲۳	۲۹	۸۰	۰	۳۲	۴۴	۰	۹۰	۴۳	۲۸	۱۴	۲	۲	۳۲	۰
۱۴	۹۷	۱۰۲	۷۹	۴۹	۴۱	۲۲	۰	۲۳	۰	۱۲	۲	۲۱	۱۲	۱۳	۲	۱۲	۸	۰	۰	۵
۱۵	۸۸	۶۹	۶۵	۲۰	۲۰	۱۰	۱۸	۳۱	۰	۲۵	۱۰	۱۵	۴۰	۴۰	۱۰	۱۵	۰	۳	۱۲	۱۲
۱۶	۸	۳	۱۶	۲۱	۲۵	۵۲	۰	۳۵	۲۸	۲۱	۵۵	۸۵	۱۵	۳۷	۶۰	۰	۰	۱۴	۵	۸
۱۷	۸۱	۸۵	۵۵	۴۶	۴۹	۱۰	۲	۸	۹	۲۰	۱۲	۱۰	۳۳	۳۲	۱۷	۱۴	۰	۰	۱۵	۱۲
۱۸	۳۹	۵۹	۲۸	۱۲	۲۸	۰	۸	۶۲	۳۱	۰	۶۹	۲۱	۶۹	۳۰	۱	۳	۲۵	۰	۰	۱۳
۱۹	۴۸	۳۵	۴۹	۵۲	۰	۶	۵۱	۱۳	۵۲	۲۴	۰	۲۴	۲۹	۲۱	۵	۷	۰	۱۳	۴	۴
۲۰	۸۱	۸۴	۶۹	۳۵	۲۹	۱۶	۰	۱۲	۳۳	۱۰	۰	۱۹	۵	۲۸	۶۰	۴	۱۲	۰	۰	۳

جدول ۵. ترجیحات و رتبه‌های پانج‌دهگان برای عوامل ارزیابی مسائل غیرکاری بانک‌های خصوصی در ایران

رتبه داده‌شده توسط پانج‌دهگان															عامل					
۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶		۵	۴	۳	۲	۱
۵	۳	۰	۱۵	۳	۱۲	۱۹	۸	۰	۲۳	۲۹	۱۱	۱۶	۲۰	۲۳	۴۰	۴۹	۷۱	۸۶	۹۷	۱
۲	۴	۹	۰	۲۵	۳۷	۴۴	۳۷	۲۲	۲۴	۴۳	۰	۴۱	۳۱	۲۵	۲۵	۳۶	۴۸	۲۲	۲۵	۲
۹	۰	۳	۲	۱۲	۱۰	۲۰	۰	۲۴	۱۸	۷	۱۰	۸	۰	۱۷	۴۵	۳۳	۸۹	۸۵	۹۹	۳
۳	۱۲	۵	۲	۲۵	۲۰	۰	۳۱	۲۶	۲۴	۲۹	۲۹	۳۲	۲۸	۴۸	۴۷	۳۹	۲۹	۱۴	۱۶	۴
۰	۱۴	۲۲	۰	۱۰	۱۶	۱۲	۵۵	۰	۲۰	۱۵	۳۳	۳۹	۲۸	۲۹	۴۰	۲۸	۲۸	۳۲	۴۹	۵
۶	۲۳	۵	۰	۴	۷	۱۳	۲۴	۰	۱۶	۸	۰	۲۹	۴۰	۰	۱۰	۵۸	۸۰	۸۳	۹۴	۶
۰	۴	۵	۹	۲	۱۰	۱۰	۳۰	۱۶	۱۰	۱۵	۱۵	۳۲	۴۳	۲۴	۲۳	۵۸	۶۹	۷۵	۶۵	۷
۰	۸	۲۳	۷	۵	۰	۲۲	۱۲	۲۹	۳۱	۲۸	۳۱	۲۶	۲۵	۴۰	۴۲	۰	۵۹	۳۶	۶۶	۸
۹	۱۰	۰	۴	۹	۱۰	۲۱	۱۹	۳۳	۲۰	۲۲	۰	۱۲	۳۰	۰	۱۰	۴۴	۸۱	۷۵	۸۱	۹
۱۲	۰	۵	۰	۱۶	۱۲	۲۰	۱۷	۰	۱۸	۱۳	۳۷	۰	۴۲	۱۸	۲۹	۴۰	۷۳	۵۹	۷۹	۱۰
۰	۵	۱۲	۲	۰	۱۰	۱۸	۲۰	۵	۲۸	۰	۱۶	۳۲	۳۹	۲۴	۱۵	۵۸	۷۱	۷۵	۷۰	۱۱
۱۴	۰	۵	۲۲	۳۴	۰	۶۰	۳۳	۲۰	۴۴	۲۸	۹	۱۸	۲۸	۳۹	۰	۵۲	۳۰	۳۹	۱۵	۱۲
۴	۰	۱۲	۹	۱۵	۲۳	۰	۲۰	۴۲	۰	۲۴	۴۹	۱۹	۵۹	۰	۲۸	۳۲	۳۳	۷۶	۲۵	۱۳
۵	۳	۲۲	۰	۲	۱۱	۱۷	۰	۹	۸	۲۶	۸	۰	۳	۹	۲۴	۶۴	۹۳	۹۷	۹۹	۱۴
۲۲	۳	۰	۵	۱۰	۱۵	۱۶	۲۹	۰	۱۶	۲۰	۲۵	۲۵	۷۸	۲۹	۲۰	۰	۳۲	۶۵	۸۰	۱۵
۱۲	۵	۰	۴	۱۷	۱۰	۰	۱	۱۰	۱۸	۱۲	۳۰	۱۰	۳۸	۴۵	۵۹	۳۱	۳۹	۷۰	۸۹	۱۶
۶	۵	۲	۰	۱۵	۶	۲۱	۴۱	۶	۶۶	۵	۰	۳۲	۱۰	۶۸	۲۹	۳۰	۳۳	۸۱	۴۵	۱۷
۱۲	۰	۲۰	۰	۱۹	۵۰	۳۳	۲۷	۱	۸	۵۲	۲۸	۸۱	۷۴	۰	۳۴	۱۹	۲۱	۶	۱۶	۱۸
۳	۵	۲	۰	۳	۲۰	۲۱	۶	۶۲	۲۲	۳۲	۰	۳۱	۱۳	۲۹	۱۳	۲۳	۷۲	۵۵	۷۸	۱۹
۶	۰	۱۴	۲۰	۱۲	۱۲	۲۳	۰	۷	۲۸	۰	۸	۲۰	۰	۴۲	۵۲	۱۲	۷۹	۶۵	۸۱	۲۰

همان‌طور که از جدول ۳ مشاهده می‌شود، از ۵۰۰ پاسخ‌دهنده در بانک‌های دولتی، ۱۰۵ نفر نکول عمدی و اعلام ورشکستگی صوری، ۱۰۲ نفر استقلال نداشتن هیئت‌مدیره بانک‌ها در مقابل نهادها و اشخاص ذی‌نفع و ۱۰۰ نفر تحریم‌های اقتصادی و تشدید تحریم‌های بانکی را به‌عنوان رتبه نخست در افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌های دولتی کرده‌اند و به همین صورت باقی دلایل توسط پاسخ‌دهندگان رتبه‌بندی شده است.

همان‌طور که از جدول ۴ مشاهده می‌شود، از ۵۰۰ پاسخ‌دهنده در بانک‌های مشمول اصل ۴۴، ۹۸ نفر اخذ وثایق ناکافی یا وثایق با امکان نقدشوندگی نامطمئن، ۹۷ نفر استقلال نداشتن هیئت‌مدیره بانک‌ها در مقابل نهادها و اشخاص ذی‌نفع و ۹۳ نفر تحریم‌های اقتصادی و تشدید تحریم‌های بانکی را به‌عنوان رتبه نخست در افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌های مشمول اصل ۴۴ بیان کرده‌اند و به همین صورت باقی دلایل توسط پاسخ‌دهندگان رتبه‌بندی شده است.

همان‌طور که از جدول ۵ مشاهده می‌شود، از ۵۰۰ پاسخ‌دهنده در بانک‌های خصوصی، ۹۹ نفر شکل‌گیری شبکه‌های فساد و تبانی در داخل بانک‌ها، ۹۹ نفر استقلال نداشتن هیئت‌مدیره بانک‌ها در مقابل نهادها و اشخاص ذی‌نفع و ۹۴ نفر اخذ وثایق ناکافی یا وثایق با امکان نقدشوندگی نامطمئن به‌عنوان رتبه نخست در افزایش مطالبات غیرجاری بانک‌های خصوصی بیان کرده‌اند و به همین صورت باقی دلایل توسط پاسخ‌دهندگان رتبه‌بندی شده است.

درصد موقعیت و ارزش گرت

رتبه‌های گرت با استفاده از رابطه رتبه‌بندی مناسب گرت محاسبه می‌شود و بر مبنای رتبه‌های گرت، ارزش گرت محاسبه می‌شود. جدول‌های گرت و نمره‌های هر عامل افزایش مطالبات غیرجاری مندرج در جدول‌های ۳، ۴ و ۵ در نمره‌های ثبت‌شده در جدول ۶ ضرب می‌شود و در نهایت با اضافه کردن هر ردیف، نمره کل گرت به دست می‌آید.

$$\text{درصد موقعیت} = \frac{100(R_{ij} - 0.5)}{N_j} \quad (\text{رابطه ۱})$$

R_{ij} : رتبه داده‌شده به متغیر i ام توسط پاسخ‌دهنده j ام

N_j : نمره متغیرهای رتبه‌بندی‌شده توسط پاسخ‌دهنده j ام

نتایج آنچه توضیح داده شد، در جدول زیر مشاهده می‌شود.

جدول ۶. درصد موقعیت و ارزش گرت

عامل	$(R_{ij} - \bar{R}_j) / N_j$	ارزش محاسبه شده	نمره گرت
۱	$100(1-0/5)/20$	۲/۵۰	۸۶
۲	$100(2-0/5)/20$	۷/۵۰	۷۶
۳	$100(3-0/5)/20$	۱۲/۵۰	۷۰
۴	$100(4-0/5)/20$	۱۷/۵۰	۶۵
۵	$100(5-0/5)/20$	۲۲/۵۰	۶۱
۶	$100(6-0/5)/20$	۲۷/۵۰	۵۸
۷	$100(7-0/5)/20$	۳۲/۵۰	۵۵
۸	$100(8-0/5)/20$	۳۷/۵۰	۵۱
۹	$100(9-0/5)/20$	۴۲/۵۰	۴۸
۱۰	$100(10-0/5)/20$	۴۷/۵۰	۴۵
۱۱	$100(11-0/5)/20$	۵۲/۵۰	۴۲
۱۲	$100(12-0/5)/20$	۵۷/۵۰	۳۹
۱۳	$100(13-0/5)/20$	۶۲/۵۰	۳۴
۱۴	$100(14-0/5)/20$	۶۷/۵۰	۳۰
۱۵	$100(15-0/5)/20$	۷۲/۵۰	۲۴
۱۶	$100(16-0/5)/20$	۷۷/۵۰	۱۴
۱۷	$100(17-0/5)/20$	۸۲/۵۰	۳۰
۱۸	$100(18-0/5)/20$	۸۷/۵۰	۲۴
۱۹	$100(19-0/5)/20$	۹۲/۵۰	۱۴
۲۰	$100(20-0/5)/20$	۹۷/۵۰	۱۴

محاسبه ارزش گرت و رتبه بندی عوامل

همان طور که از جدول ۷ مشخص است، عامل ۱۴ یعنی استقلال نداشتن هیئت مدیره بانکها در مقابل نهادها و اشخاص ذی نفوذ رتبه نخست و اخذ وثایق ناکافی یا وثایق با امکان نقدشوندگی نامطمئن رتبه دوم و باقی دلایل طبق رتبه های کسب شده در این جدول رتبه سوم تا بیستم را به عنوان دلایل افزایش مطالبات غیرجاری در این بانکهای دولتی توسط پاسخ دهندگان کسب کرده اند.

جدول ۷. مطابسه آزمون گرت و رتبه‌بندی در بانک‌های دولتی

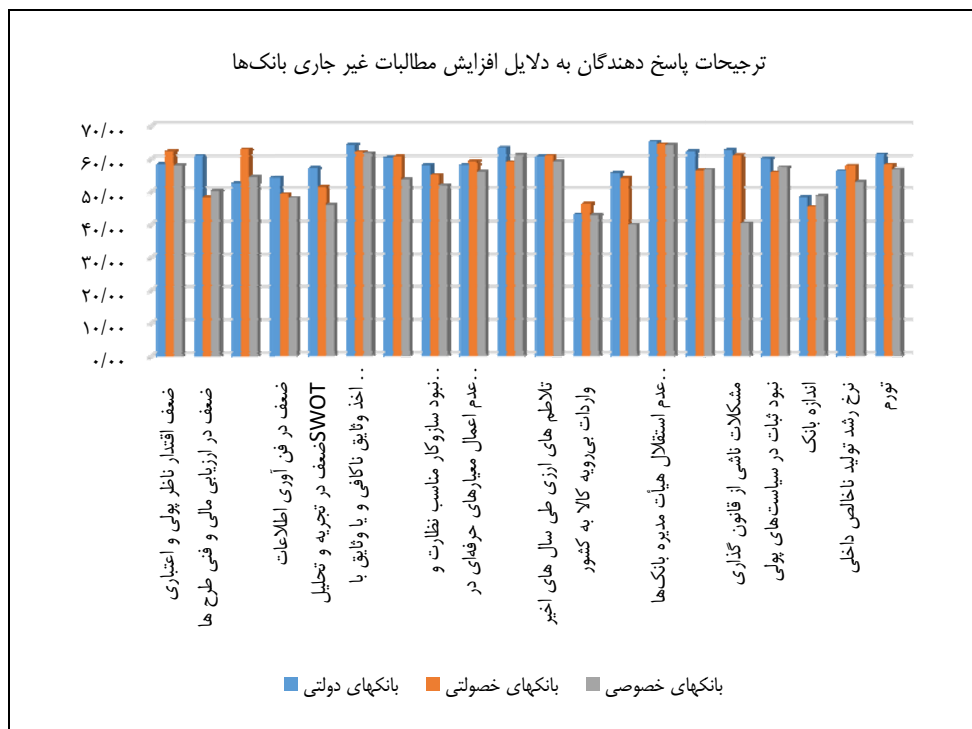
رتبه	درصد	جمع کل	رتبه داده‌شده توسط پاسخ‌دهندگان در بانک‌های دولتی																				عامل
			۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
۱۱	۵۸/۳۹	۳۹۱۹۵	۴۲	۱۱۲	۱۲۶	۷۰	۱۴	۰	۶۳۰	۹۵۲	۱۲۸۷	۱۳۴۴	۲۰۲۵	۰	۱۱۲۲	۱۱۵۵	۱۲۷۶	۲۱۵۶	۶۵۰	۲۸۰۰	۵۳۵۶	۱۹۹۸	۱
۶	۶۰/۸۹	۳۰۴۴۶	۳۹۲	۲۸۰	۲۸۰	۰	۱۶۸	۱۶۸	۴۲۰	۳۷۲	۴۶۸	۷۱۴	۵۲۰	۰	۰	۴۲۰	۵۲۲	۱۲۲۰	۴۲۰	۵۸۵۰	۷۵۲۴	۷۳۱۰	۲
۱۸	۵۲/۵۹	۲۶۴۹۷	۹۸	۰	۳۳۲	۱۲۶	۲۸۰	۴۸	۱۵۰۰	۰	۱۱۷	۳۷۸	۱۲۱۵	۱۹۲۰	۱۲۲۴	۰	۵۰۴۶	۲۷۲۵	۲۰۸۰	۳۸۷۶	۳۸۷۶	۱۸۹۲	۳
۱۷	۵۴/۱۸	۳۷۰۸۹	۱۶۸	۱۲۶	۰	۴۲	۲۱۰	۴۸۰	۰	۱۰۲۰	۱۰۱۴	۶۲۰	۱۴۴۰	۷۲۰	۱۳۷۷	۴۲۰	۳۲۰۴	۵۲۶۸	۲۶۰۰	۴۳۴۰	۱۹۰۰۰	۳۰۱۰	۴
۱۴	۵۷/۰۷	۲۸۵۳۷	۸۴	۰	۲۱۰	۱۱۲	۰	۴۸۰	۶۰۰	۱۴۲۸	۰	۱۰۹۲	۸۵۵	۰	۱۱۲۲	۱۵۴۰	۲۲۶۲	۲۴۴۰	۱۱۷۰	۳۵۶۰	۳۵۶۰	۵۳۳۲	۵
۲	۶۴/۱۹	۳۳۰۹۴	۱۶۸	۵۶	۰	۲۵۰	۵۶	۱۶۸	۳۶۰	۴۰۸	۰	۲۵۲	۲۵۰	۰	۲۵۵	۸۲۵	۰	۱۱۵۹	۵۲۶۵	۷۸۷۸	۸۵۱۴	۶	
۹	۶۰/۳۷	۳۰۱۸۷	۲۵۲	۱۶۶	۰	۸۴	۷۰	۲۶۰	۵۴۰	۱۰۸۸	۱۹۵	۶۲۰	۰	۲۸۴	۶۶۳	۹۲۵	۱۶۲۴	۱۰۹۸	۱۹۵۰	۶۰۰۴	۸۵۱۴	۷	
۱۳	۵۸/۰۳	۳۹۰۱۵	۷۰	۱۶۸	۵۶	۴۲	۲۱۰	۲۶۰	۵۷۰	۴۰۸	۷۰۲	۶۷۲	۱۲۶۰	۷۲۰	۱۱۲۲	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۲۵۶۲	۱۹۵۰	۳۹۴۰	۷۰۵۲	۸	
۱۲	۵۸/۰۷	۳۹۰۳۳	۲۸۰	۰	۷۰	۱۴	۳۳۸	۴۳۲	۱۳۲۰	۸۵۰	۰	۲۱۰	۶۷۵	۲۳۰	۶۶۳	۱۱۰۰	۳۲۰۴	۱۷۰۸	۲۵۵۰	۵۵۴۸	۷۸۱۶	۹	
۳	۶۲/۲۵	۳۱۶۳۴	۱۵۴	۱۶۸	۰	۲۸	۳۳۸	۱۳۴	۲۴۰	۳۴۰	۳۶۰	۰	۹۰۰	۱۳۳۴	۰	۱۱۰۰	۱۰۴۴	۱۲۶۹	۱۳۲۵	۷۹۸۰	۸۶۰۰	۱۰	
۷	۶۰/۷۶	۳۰۳۸۱	۳۳۸	۰	۱۶۸	۴۶۶	۱۵۴	۲۶۰	۶۰۰	۱۷۰	۷۰۲	۰	۳۲۵	۱۲۸۸	۰	۶۰۵	۱۱۶	۱۲۲	۲۶۶۵	۶۴۳۰	۷۱۲۴	۸۴۳۸	۱۱
۲۰	۴۲/۸۲	۲۱۶۶۲	۹۸	۰	۷۰	۲۸	۶۳۰	۱۶۵۰	۲۸۹۰	۱۱۷۰	۱۰۵۰	۶۳۲	۱۶۲۲	۹۹۰	۱۶۲۲	۹۹۰	۱۲۷۶	۰	۲۰۸۰	۲۱۲۸	۸۶۰	۱۲	
۱۶	۵۵/۶۳	۳۷۸۱۶	۱۱۲	۱۶۸	۰	۱۲۶	۱۸۲	۲۸۸	۶۰۰	۵۴۴	۵۸۵	۴۶۲	۶۳۰	۲۱۱۲	۱۳۷۹	۱۰۲۵	۵۸	۵۵۵۱	۳۳۸۰	۲۱۰۰	۴۱۸۰	۴۲۱۴	۱۳
۱	۶۵/۱۳	۳۳۵۵۵	۱۲۶	۴۲	۰	۳۵۰	۲۸	۲۸۸	۲۱۰۰	۰	۳۵۱	۳۳۶	۳۱۵	۲۸۴	۰	۱۶۵	۲۶۶	۱۵۲۵	۵۵۲۵	۶۱۶۰	۷۵۲۴	۸۷۷۲	۱۴
۵	۶۲/۲۲	۳۱۱۱۰	۴۲	۱۶۸	۰	۱۲۶	۱۲۰	۱۲۰	۳۶۰	۱۲۶	۰	۶۲۲	۰	۷۲۰	۳۳۶۵	۳۳۴۰	۱۳۲۲	۶۱۰	۱۳۲۵	۵۸۱۰	۴۴۸۴	۹۰۲۰	۱۵
۴	۶۲/۵۷	۳۱۲۸۵	۲۸	۱۲۶	۱۱۲	۰	۳۳۸	۲۳۰	۰	۳۴	۴۶۸	۷۵۶	۵۴۰	۳۴۴۸	۵۶۱	۱۰۲۵	۱۲۷۶	۱۷۶۹	۱۳۰	۶۱۶۰	۶۸۴۰	۸۵۱۴	۱۶
۱۰	۶۰/۰۱	۳۰۰۰۳	۱۲۶	۰	۳۰۸	۰	۲۸۸	۴۸۰	۱۰۲۰	۱۰۲۰	۷۰۲	۳۷۸	۶۷۵	۲۸۴	۴۰۸	۱۹۲۵	۱۹۱۴	۱۸۲۰	۱۶۲۵	۴۹۰۰	۵۴۷۲	۷۵۶۸	۱۷
۱۹	۴۸/۲۷	۴۴۱۳۴	۲۹۴	۲۸	۰	۴۲	۲۵۲	۲۴۰	۱۷۴۰	۹۱۸	۱۵۹۹	۳۳۱۰	۰	۰	۱۶۲۲	۴۱۹۵	۰	۳۰۵	۳۳۶۰	۳۳۶۰	۴۴۲۲	۱۰۲۲	۱۸
۱۵	۵۶/۲۰	۲۸۰۹۸	۱۱۲	۱۱۲	۰	۴۳۴	۲۵۲	۶۸	۰	۱۹۲۲	۰	۶۲۲	۸۵۵	۱۵۲۶	۲۵۹	۳۳۰	۶۵۶	۶۸۸۰	۴۳۹۰	۳۱۵۰	۳۶۶۸	۵۳۳۲	۱۹
۸	۶۱/۲۴	۳۰۶۲۲	۲۹۴	۰	۴۲	۱۶۸	۲۱۰	۱۹۲	۱۸۰	۴۴۲	۷۸۰	۶۲۰	۳۷۰	۷۶۸	۲۵۵	۰	۲۷۸۴	۱۰۹۸	۱۶۲۵	۵۹۵۰	۶۷۶۴	۸۱۷۰	۲۰

جدول ۸. محاسبه ارزش کربت و زیانبندی در بانکهای متشکل اصل ۲۴

رتبه	درصد	جمع	رتبه دانشنامه توسط پاسخ دهندگان													عامل							
			۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸		۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
۵	۵۷/۸۸	۲۸۹۲۸	۸۴	۷۸	۲۹۴	۰	۵۶	۴۳۳	۱۲۰۰	۳۴	۶۶۳	۱۶۳۸	۱۲۱۵	۰	۵۶۱	۱۵۹۵	۱۱۶۰	۱۷۶۹	۲۰۱۵	۳۳۰	۵۳۰	۷۵۴	۱
۱۴	۵۰/۲۵	۲۵۱۲۷	۵۶	۳۵۰	۲۸	۰	۴۰۶	۹۶۰	۶۳۰	۸۸۴	۴۲۹	۱۷۶۴	۰	۸۱۶	۳۳۱۵	۲۷۵۰	۱۰۹۸	۸۴۵	۱۷۵۰	۲۹۶۴	۵۶۷۶	۲	
۱۰	۵۴/۴۲	۲۷۲۱۱	۷۸	۰	۱۶۸	۱۹۶	۴۲	۹۶۰	۸۴۰	۹۸۶	۳۹۰	۱۸۹۰	۰	۲۲۰۸	۷۶۵	۲۳۱۰	۷۳۳	۶۵۰	۳۱۵۰	۴۱۸۰	۷۳۱۰	۳	
۱۶	۴۸/۰۳	۲۴۰۱۳	۷۸	۳۳۳	۰	۱۶۸	۲۳۸	۱۶۸۸	۱۶۲۰	۹۵۲	۶۲۴	۱۸۹۰	۴۰۵	۵۷۶	۷۱۴	۰	۶۹۶	۱۲۲۰	۱۷۵۰	۶۳۳۳	۳۰۱۰	۴	
۱۷	۴۵/۸۱	۲۳۹۵۷	۰	۴۲	۳۰۸	۱۶۸	۲۲۴	۷۲۰	۶۵۰	۱۵۹۸	۶۲۴	۲۳۵۲	۰	۳۱۶۸	۲۹۵۸	۰	۳۰۷۴	۳۳۷۹	۱۹۵۰	۶۰۸	۱۶۳۴	۵	
۲	۶۱/۵۸	۳۰۷۹۳	۰	۵۶	۱۶۸	۱۳۶	۸۴	۸۴۰	۰	۱۰۲۰	۵۸۵	۴۶۲	۶۵	۰	۱۰۲۰	۷۱۵	۳۹۰	۱۷۰۸	۳۳۷۵	۶۵۱۰	۸۴۳۸	۶	
۱۱	۵۳/۵۵	۲۶۷۷۳	۱۹۶	۰	۴۳۸	۱۴	۳۳۳	۵۷۸	۱۱۷۰	۱۰۲	۳۳۴	۰	۵۸۵	۱۳۹۲	۱۴۳۸	۰	۱۱۶۰	۵۴۹۰	۴۵۱۰	۴۴۰	۵۹۳۴	۷	
۱۳	۵۱/۸۳	۲۵۹۱۶	۰	۲۱۰	۴۲	۳۳۸	۳۵۰	۵۷۸	۱۵۰۰	۷۸۲	۷۴۱	۲۱۰	۷۲۰	۹۶	۱۰۷۱	۰	۳۶۵۴	۳۳۱۸	۲۹۹۰	۵۱۶۸	۳۲۶۸	۸	
۹	۵۵/۹۲	۲۷۹۵۸	۱۶۸	۱۵۴	۰	۱۳۶	۴۲۰	۲۸۴	۶۶۰	۳۰۶	۱۱۷۰	۰	۱۳۰۵	۸۶۴	۹۱۸	۰	۳۳۷۸	۱۶۵۲	۳۵۰۰	۵۳۰	۶۷۰۸	۹	
۳	۶۱/۱۷	۳۰۵۸۳	۱۱۲	۷۰	۱۶۸	۱۱۲	۰	۴۰۸	۶۸۰	۳۴۰	۷۶۱	۱۳۶	۶۵۰	۱۱۵۲	۰	۲۴۷۵	۱۶۸۳	۱۱۵۹	۱۸۲۰	۶۶۰	۷۹۹۸	۱۰	
۴	۵۹/۰۷	۲۹۵۳۷	۴۲	۱۹۶	۰	۷۰	۳۳۸	۶۰۰	۳۴۰	۷۸۲	۶۲۴	۵۸۸	۵۴۰	۱۸۸۷	۰	۱۸۵۶	۱۰۹۸	۲۰۸۰	۶۹۱۶	۷۰۵۲	۱۱		
۱۸	۴۲/۸۱	۲۱۴۰۷	۱۹۶	۰	۱۶۸	۷۰	۴۳۴	۱۳۴۴	۶۶۰	۱۶۶۶	۷۰۲	۳۳۳۸	۷۶۵	۴۳۳	۲۴۹۹	۹۹۰	۱۸۵۶	۱۲۲	۱۴۹۵	۵۳۰	۲۴۰۸	۱۲	
۲۰	۳۹/۸۰	۱۹۸۹۸	۰	۴۳۸	۷۸	۱۹۶	۳۹۳	۱۰۳۳	۳۷۰۰	۰	۱۷۱۶	۱۳۴۴	۱۴۴۰	۰	۴۰۸۰	۱۵۹۵	۱۳۳۴	۷۹۳	۱۲۰	۱۴۷۰	۶۸۴	۱۳	
۱	۶۴/۰۷	۳۳۰۳۶	۷۰	۰	۱۱۲	۱۶۸	۲۸	۳۱۲	۳۶۰	۷۱۴	۷۸	۵۰۴	۰	۱۱۰۴	۰	۰	۱۲۷۶	۲۵۰۱	۳۱۸۵	۷۷۵۲	۸۳۴۲	۱۴	
۸	۵۶/۵۹	۲۸۲۹۶	۱۶۸	۴۲	۰	۲۱۰	۱۴۰	۹۶۰	۱۲۰۰	۵۱۰	۳۹۰	۳۷۸	۱۱۳۵	۰	۱۰۷۱	۹۹۰	۵۸۰	۱۳۲۰	۱۹۵۰	۵۳۴۴	۷۵۶۸	۱۵	
۱۹	۴۰/۳۳	۲۰۱۱۱	۱۱۲	۷۰	۱۹۶	۰	۸۴۰	۸۸۸	۶۵۰	۲۸۹۰	۲۱۴۵	۵۰۴	۴۶۵	۱۳۴۴	۱۷۸۵	۰	۳۰۱۶	۱۵۳۵	۱۳۶۵	۱۱۲۰	۶۸۸	۱۶	
۶	۵۷/۳۰	۲۸۶۵۳	۱۶۸	۲۱۰	۰	۱۹۶	۳۳۸	۶۶۸	۶۶۰	۳۴۰	۴۶۸	۸۴۰	۴۰۵	۳۸۴	۰	۱۱۰	۵۸۰	۲۹۸۹	۳۹۹۰	۳۸۵۰	۶۹۶۰	۱۷	
۱۵	۴۸/۵۰	۲۴۳۴۹	۱۸۲	۰	۳۵۰	۴۲	۱۴	۳۲۰	۲۰۷۰	۷۱۴	۶۶۹۱	۰	۹۰	۱۴۸۸	۲۱۶۳	۴۴۰	۱۷۰۸	۷۸۰	۱۹۶۰	۴۸۴۵	۳۳۵۴	۱۸	
۱۲	۵۷/۸۶	۲۶۳۳۰	۵۶	۱۸۲	۰	۹۸	۷۰	۵۰۴	۸۷۰	۸۱۶	۰	۳۳۴۴	۱۵۳۰	۲۳۹۶	۶۶۳	۲۸۰۵	۳۳۸۰	۰	۳۳۸۰	۲۴۴۰	۴۱۷۸	۱۹	
۷	۵۶/۶۱	۲۸۳۰۷	۴۲	۰	۱۶۸	۵۶	۸۴۰	۶۷۲	۱۵۰	۶۶۶	۰	۴۲۰	۱۰۳۵	۵۷۶	۰	۵۵۰	۹۳۸	۱۷۶۹	۳۳۷۵	۶۸۳۰	۶۹۶۶	۲۰	

با توجه به جدول ۸ مشخص است که استقلال نداشتن هیئت مدیره بانکها در مقابل نهادها و اشخاص ذی نفوذ رتبه نخست و اخذ وثایق ناکافی یا وثایق با امکان نقدشوندگی نامطمئن رتبه دوم و باقی دلایل طبق رتبه‌های کسب شده در این جدول رتبه سوم تا بیستم را به عنوان دلایل افزایش مطالبات غیرجاری در بانکهای مشمول اصل ۴۴ توسط پاسخ‌دهندگان کسب کرده‌اند. همچنین طبق جدول ۹، استقلال نداشتن هیئت مدیره بانکها در مقابل نهادها و اشخاص ذی نفوذ رتبه نخست و شکل‌گیری شبکه‌های فساد و تبانی رتبه دوم و باقی دلایل طبق رتبه‌های کسب شده در این جدول رتبه سوم تا بیستم را به عنوان دلایل افزایش مطالبات غیرجاری در بانکهای خصوصی توسط پاسخ‌دهندگان کسب کرده‌اند.

شکل ۱. ترجیحات پاسخ‌دهندگان به دلیل افزایش مطالبات غیرجاری با استفاده از رتبه‌بندی ارزش گرت

تحلیل و نتیجه‌گیری

در اقتصاد مدرن، بانک و سرمایه در رشد و توسعه اقتصاد نقش بسیار حیاتی ایفا می‌کند. سرمایه بانک‌ها نبایستی سوخت شود، زیرا توانایی تزریق سرمایه بانک به بدنه اقتصاد مختل شده و بانک با خطرهای گسترده‌ای مواجه می‌شود. ثبات مالی، موضوعی گریزناپذیر در ثبات و رشد سریع اقتصادی است. در میان شاخص‌های مختلف ثبات مالی، مطالبات غیرجاری بانک‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا مطالبات بر کیفیت دارایی، ریسک اعتباری و کارایی تخصیص منابع به بخش‌های تولیدی تأثیر می‌گذارد. از پیامدهای مهم منفی رشد مطالبات غیرجاری در شبکه بانکی اخلال در واسطه‌گری بانک‌ها بوده که علاوه بر آن، بخشی از منابع بانک‌ها در بلندمدت از گردش خارج و بخش دیگری نیز به‌عنوان ذخیره مطالبات غیرجاری بابت پوشش زیان احتمالی ناشی از بازگشت مطالبات در نظر گرفته می‌شود (نادعلی، ۱۳۹۷). همچنین، آن بخش از مطالبات سوخت‌شده نیز بر صورت سود و زیان اثرگذار بوده و شاید به جرئت بتوان گفت در حال حاضر بخش زیادی از این مطالبات سوخت شده که شبکه بانکی به‌دلیل عدم شناسایی زیان سنگین، این ارقام را از طبقه‌بندی مطالبات غیرجاری خود خارج نکرده است. این مسئله افزایش ریسک احتمال ورشکستگی بانک‌ها و ضرورت ادغام و ترکیب برای بانک در شرایطی که قوانین و دستورالعمل مناسبی برای این وضعیت در سیستم بانکی تعریف نشده است، منجر می‌شود (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵). آینده نظام بانک‌داری کشور و جلوگیری از ورشکستگی بانک‌ها به‌شدت تحت تأثیر روند مطالبات غیرجاری است و سیستم بانکی کشور به‌دلیل وجود عوامل مؤثر برون‌زا، نبود انگیزه درونی و جبر فضای اقتصادی به‌تنهایی قادر به حل این مشکل نیست. همان‌طور که از نتایج رتبه‌بندی در جدول‌های ۷، ۸ و ۹ مشخص است، نخستین و مهم‌ترین دلیل افزایش مطالبات غیرجاری در بانک‌های دولتی، بانک‌های مشمول اصل ۴۴ و بانک‌های خصوصی مدیریت غیرمؤثر در نفوذ افراد ذی‌نفع است که به‌طور کلی بیش از ۸/۷ درصد واریانس متغیر وابسته (مطالبات غیرجاری بانک‌ها) را تبیین می‌کند و عامل اخذ وثایق ناکافی یا وثایق با امکان نقدشوندگی نامطمئن رتبه دوم در بانک‌های دولتی و بانک‌های مشمول اصل ۴۴ و رتبه نخست در بانک‌های خصوصی در افزایش مطالبات غیرجاری را دارد و به همین صورت باقی‌مانده رتبه‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. بنابراین، با در نظر گرفتن رتبه‌های دلایل افزایش مطالبات غیرجاری در بانک‌های دولتی، بانک‌های مشمول اصل ۴۴ و خصوصی در جدول‌های ۷، ۸ و ۹ پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. برنامه‌ریزان بازار پولی با سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، باعث کاهش دخالت مستقیم و غیرمستقیم دولت و نماینده‌های مردم در اعطای تسهیلات سیستم بانکی شوند.
۲. تغییرات مکرر مدیریت‌های شعب و نداشتن احساس مسئولیت مدیران جدید و از همه مهم‌تر
۳. پاسخ‌گو نبودن مدیران سابق از جمله دلایل مهمی هستند که باعث می‌شوند وثایق و تضمینات اخذشده با میزان تسهیلات و اعتبارات اعطایی در چارچوب ضوابط و سیاست‌های اعتباری داخلی تناسب و تطابق نداشته باشد. بدیهی است در این صورت، بانک ابزار قانونی و اقتصادی مناسبی برای پیگیری مطالبات در اختیار نداشته باشد که بهترین راهکار تدوین سیاست و دستورالعمل‌هایی مبنی بر پاسخ‌گویی مدیران در خصوص عملکرد گذشته آنها مانند سیاست‌های تنبیهی و تشویقی است.
۴. اصلاح قوانین و مقررات بازدارنده توسط دولت و مجلس شورای اسلامی به‌عنوان عوامل خارج از اختیارات نظام بانکی انجام شود.
۵. تعامل مستمر بانک‌ها با قوای مقننه و قضائیه و نیز مراکز آموزشی و پژوهشی، همچنین اقداماتی از قبیل حذف تسهیلات تکلیفی، آزادسازی نرخ سود بانکی و تعیین آن توسط سازوکار بازار و استفاده فعال‌تر از ابزارهای غیرمستقیم پولی، انجام شود.
۶. تقویت نظارت‌های دقیق و کافی و استقلال بانک مرکزی. بدین صورت که سیستم مقرراتی بانک باید به‌گونه‌ای توسعه داده شود که کاملاً از تأثیرات سیاسی در امان باشد. این مسئله بایستی در زمینه بازرسی، نظارت و کنترل‌های بانکی بیشتر رعایت شود.
۷. رعایت استانداردهای بین‌المللی کمیته بال در تمام بانک‌ها و الزام آنها به ارائه صورت‌های مالی بر اساس استانداردهای IFRS و همچنین بانک مرکزی به‌عنوان نهاد ناظر قوانین سخت‌گیرانه‌تری را برای مطالبات غیرجاری وضع کند و با تعیین سقف سختگیرانه برای نسبت مطالبات به وام‌دهی بانک‌ها، اعطای تسهیلات توسط بانک‌ها را محدود یا نرخ هدف برای این نسبت در نظر بگیرد و در صورت تخلف، بانک‌ها را جریمه کند.

۸. تأسیس شرکت‌های مدیریت دارایی به‌منظور تسویه مطالبات و از رده خارج کردن دارایی‌های بی‌کیفیت یا تبدیل به اوراق بهادار کردن مطالبات و ایجاد بازار ثانویه برای خرید و فروش این اوراق.
۹. بانک‌ها برای چابک‌سازی و کاهش مطالبات غیرجاری، کاهش شعب غیرکارآمد بانک را دنبال کنند.

منابع و مأخذ

الف. فارسی

- ابوالحسنی، محمد (۱۳۸۹). *بررسی اثر تحریم‌های بانکی و نوسان‌های برخی از متغیرهای اقتصادی بر حجم مطالبات ارزی بانک توسعه صادرات ایران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد بانکداری، موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- امین‌زاده، حمید (۱۳۸۹). *ورشکستگی بانک‌ها و آثار اقتصادی آن*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اداره مطالعات و مقررات بانکی (۱۳۸۴). *اصول مدیریت ریسک اعتباری*. تهران: اداره مطالعات و مقررات بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- باستان‌زاده، حسین و داوودی، پدram (۱۳۹۷). سیاست پولی بهینه و ثبات مالی در ایران با استفاده از رویکرد خودبازگشت برداری تحت سیاست، *فصل‌نامه علمی پژوهشی مدل‌سازی اقتصادسنجی*، دانشکده اقتصاد دانشگاه سمنان، ۴(۱)، ۵۷-۹۱.
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۴). *گزارش‌های منتشرنشده*. تهران: بانک مرکزی، اداره مطالعات و سازمان‌های بین‌المللی.
- پیروز فر، اکبر (۱۳۸۶). مطالبات معوق بانک‌های دولتی، *بانک و اقتصاد*، (۹۰)، ۱۳-۱۶.
- سید شکری، خشایار و گروسی، سمیه (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر افزایش مطالبه‌های غیرجاری در نظام بانکی کشور. *فصل‌نامه اقتصاد مالی*، ۹(۳۱)، ۹۵-۱۱۸.

حکیمی پور، نادر (۱۳۹۶). ارزیابی چگونگی عوامل تأثیرگذار بانکی بر مطالبات غیرجاری بانک‌های ایران (رویکرد مدل پانل پویا GMM). *فصل‌نامه اقتصاد مالی*، (۴۲)، ۹۹-۱۲۰.

حیدری، هادی؛ زواریان، زهرا و نوربخش، ایمان (۱۳۹۰). بررسی اثر شاخص‌های کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک‌ها. *فصل‌نامه پژوهش‌های اقتصادی*، (۱)۱۱، ۱۰-۶۰.

حجازی، اله؛ سرمد، زهره و بازرگان هرنندی، عباس (۱۳۸۴). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، ناشر آگاه.

رستمیان، فروغ و طیبی، داوود (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر در ایجاد مطالبات معوق بانک‌های تجاری مناطق آزاد تجاری - صنعتی (مورد مطالعه: شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش). *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۲(۶)، ۱۷۳-۱۹۴.

محسنی، رضا و مریم فتحیان (۱۳۹۶). تأثیر نوسانات متغیرهای کلان منتخب بر مطالبات غیرجاری بانکی. *فصل‌نامه مطالعات مالی و بانکداری اسلامی*، ۹۵-۱۳۰.

محمدی، تیمور؛ شاکری، عباس؛ اسکندری، فرزاد و کریمی، داوود (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر شکل‌گیری مطالبات غیرجاری در نظام بانکی کشور (مطالعه موردی). *فصل‌نامه مجلس و راهبرد*، ۲۴(۸۹).

مهاجر رهبری، محمود (۱۳۹۳). *بررسی اثر ناطمینانی نرخ ارز و تورم بر رفتار اعتباری بانک‌ها (با تأکید بر مطالبات معوق بانکی)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی.

هاشمی نودهی، میر مجتبی (۱۳۷۷). *بررسی علل ایجاد مطالبات معوق و سررسید گذشته تسهیلات بانک مسکن طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۷۶*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته مدیریت علوم بانکی، مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران.

نادعلی، محمد (۱۳۸۶). *درس‌های آموزنده تجربه جهانی خصوصی‌سازی بانک‌های تجاری دولتی برای اقتصاد ایران*. پژوهشکده مطالعات فرهنگی و ارتباطات پژوهشگاه علوم انسانی، شماره ۵۴ و ۵۵، ۳۹-۸۵.

نیلی، فرهاد و محمودزاده، امینه (۱۳۹۳). *مطالبات غیر جاری یا دارایی‌های مسموم بانک‌ها، پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.*

ب. انگلیسی

Balasubramaniam, C.S. (2014). Balasubramaniam, C. (2012). *Non Performing Assets and Profitability of Commercial Banks in India: Assessment and Emerging Issues.*

Boudriga, A., Taktak, N. B., & Jellouli, S. (2010). Bank specific, business and institutional environment determinants of banks nonperforming loans: Evidence from mena countries. In: *Economic Research Forum. Working Paper*, 547, 1-28.

Castro, V. (2013). Macroeconomic Determinants of the Credit Risk in the Banking System: The Case of the GIPSI. *Economic modeling*, (31), 672-683.

Das, A., & Ghosh, S. (2007). Determinants of credit risk in Indian State-owned Banks: Anempirical investigation. Published. *Economic Issues*, 12 (2), 48-66.

Das, K. (2008). Management of Non-Performing Assets: Lesson from Swedish Experience, Indian Banker. *IBA Journal, Published by IBA*, 3(7), 35-36.

Fofack, H. (2005). Nonperforming loans in Sub-Saharan Africa: causal analysis and macroeconomic implication. *World Bank Policy Research Working Paper*. 1-36.

Khemraj, T. & Pasha, S. (2009). The determinants of non-performing loans: an econometric case study of Guyana. *Presented at the Caribbean Centre for Banking and Finance Bi-annual Conference on Banking and Finance*. St. Augustine. Trinidad.

Pasadilla, G.O. (2005). *Special Purpose Vehicle and Insolvency Reforms in the Philippines*. Research paper.

Ravi Kumar, B., Subba Rao, B.V.S.S. & Kusuma, G.D.V. (2018). Genesis for Increase of Npas in Indian Banks – An Empirical Analysis. *Journal of Banking and Finance Management, Perspective*, 1(1), 1-8.

Reinhart, C., Rogoff, K., (2010). From Financial Crash to Debt Crisis. *NBER Working Paper 15795*.